

WERINON

Historische Kring • Nederhorst den Berg

— November 2015 • Nummer 89 —

HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Bestuur

<i>Voorzitter</i>	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
<i>Vice-voorzitter</i>	H.J. Veldhuisen, J. van Ruysdaelstraat 1 1394 GH NdB, tel. 0294-253231
<i>Secretaris</i>	M.T.C. Teunizen-Putter, Overmeerseweg 124 1394 BJ NdB, tel. 06-46452516
<i>Penningmeester</i>	C. Schoordijk-Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 EC NdB, tel. 0294-253119
<i>Ledenadministratie</i>	M. Overmars, Turfstekerslaan 4 1394 KZ NdB, tel. 0294-254643
<i>Leden</i>	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 06-13854825 A.C.M. Kuijs, Kooikerboog 3 1394 ND NdB, tel. 0294-253443

Redactie

G.J.M. Baar, Zoddeland 26
1394 KR NdB, tel. 0294-254368

Vormgeving

Th.G. Cozijn, Hinderdam 17
1394 JB NdB, tel. 0294-254492

Computer- en website-beheer/ webmaster

Franck van Zijl, Vaartweg 12
1394 GL NdB, 0294-253147

Lidmaatschap

€ 17,50 en € 22,50 buiten Nederhorst den Berg,
per persoon per jaar, incl. Werinon.
bankreknr. NL30 RABO 0328 2241 38

Informatie en Documentatie

Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur.
Sociaal Cultureel Centrum 'DE SPOT', Blijklaan 1, NdB

E-mail: HKNDb

info@historischekring.nl

Internetadres

www.historischekring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Rabobank

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Rabobank

Foto omslag:

De brug midden jaren vijftig, gezien vanuit de Brugstraat, met zicht op Café/Restaurant/Hotel Den Berg van de Dames Bornhijm.

Opgericht januari 1988 Jaargang 24 November 2015, Nummer 89

Inhoud

Van de redactie		2
Mededelingen en berichten		3
Geslaagd aandeel Historische Kring in viering 70-jaar Bevrijding	<i>Ans Baar</i>	4
19 ^e eeuwse tragedie in de toren van de tuinbaas	<i>Henk Strietman</i>	5
Excursie naar Loenen en de Vecht	<i>Claudette Baar-de Weerd</i>	6
Merwedekanaal (3)	<i>Gerard Baar</i>	8
Een Bergse kunstenaar	<i>Evert Boeve</i>	10
De inundatie van Nederhorst den Berg en omgeving in mei 1940	<i>Gerard Baar</i>	14
Cees van Huisstede, een man die niet van ophouden weet (slot)	<i>Gerard Baar</i>	24
De Club der Honderd	<i>Gerard Baar</i>	28
Kort overzicht Wereldoorlog II (Tekst bij de tentoonstelling)	<i>Gerard Baar</i>	29
Zeilvereniging 'De Spiegel' later WSV 'De Spiegel'	<i>Gerard Baar</i>	32
Alfer III van der Horst met Belia van Braeckel en Mabelia van den Woude op Huis Ter Horst	<i>Els N.G. van Damme</i>	37

Van de redactie

Veel mensen die lid zijn geworden van de Historische Kring (of al zijn), vragen zich af waarom het tweemaal per jaar verschijnende verenigingsblad de naam Werinon draagt. Om het geheugen van iedereen wat op te frissen vat ik in het kort samen waar die naam vandaan komt.

Begin jaren negentig van de vorige eeuw gaf onze plaatsgenoot Prof. Dr. D. P. Blok een lezing over de toponymie (de herkomst van namen) in onze regio. Hij bracht naar voren dat Nederhorst den Berg is ontstaan rondom de bouw van een primitieve kerk. De geleerden waren het er echter lange tijd niet over eens welke van de twee namen van de in de 8ste eeuw in de Vechtstreek genoemde oer-parochies betrekking had op de eerst bekende naam van ons latere dorp. Was dat het door Bonifacius gestichte Attingahem of het door Liudger gestichte Werinon? Volgens mijnheer Blok leidden de meest recente publicaties tot de conclusie dat Werinon de naam is geweest van deze oer-parochie, het latere Nederhorst den Berg (heel vroeger ook wel op landkaarten Overmeer genoemd). Vanuit deze vestiging kerstenden missionarissen de hele Noordelijke Vechtstreek en stichtten nieuwe parochies, waaronder Weesp, Muiden, Naarden en Abcoude. In maart 1995 besloot de toenmalige redactie unaniem het verenigingsperiodiek voortaan WERINON te noemen. Wat staat er deze keer in? Natuurlijk het vervolg op de bewoners van het kasteel door de eeuwen heen. Deze keer laat mevrouw Joosse zien hoe het Alfer III is vergaan. Hij trouwde twee keer en zij laat door middel van foto's zien waar de kinderen van Alfer, door het aangaan van huwelijken met leden uit andere adellijke families, de rest van hun leven doorbrachten. Zij heeft hiervoor weer diep in

de archieven moeten duiken, maar het geeft haar voldoening dat ze weer een stapje dichterbij gekomen is om (ook voor U als lezer van ons blad) de vroegere kasteelbewoners terug te halen in het heden. Ze is zelfs een nieuwe tak van de familie Van der Horst op het spoor gekomen.

Evert Boeve stuurde een artikel in over een door hem bewonderde kunstenaar, aangevuld met foto's van diens schepingen. Daarnaast komt het prille begin van de flink uitgedijde zeilvereniging met behulp van de mondelinge verhalen van Trix Gouw-Franssen aan bod. De redactie hoopt dat de oudere zeilers onder U na het lezen van dit artikel zelf eens naar de pen grijpen!

Het wel en wee van Cees van Huisstede eindigt in het heden, zodat er ruimte komt voor een nieuwe kandidaat. Over een langzaam in het vergeetboek geraakte ingrijpende gebeurtenis, welke plaatsvond in de eerste oorlogsdagen (de evacuatie van alle Bergers naar West-Friesland), kunt U lezen in *'De inundatie van Nederhorst den Berg en omgeving in mei 1940'*.

Naar aanleiding van het vervolgerhaal over het Merwedekanaal drukken wij bij deze heel klein een steendruk af van de Vecht bij Overmeer voordat de stoomboten er bezit van hebben genomen. Die ontwikkeling was natuurlijk niet tegen te houden, want sentimenten winnen het doorgaans niet van de realiteit. ■

Mededelingen en berichten

PROGRAMMA 2016

4 Maart - Jaarvergadering

Met aansluitend de (uitgestelde) lezing / presentatie over de geschiedenis van het Amsterdam-Rijnkanaal door de heren Hans van Bommel en Bert de Ruiter uit Maarssen.

8 April - Lezing

Over het bedrijf en de familie van Houten door Nelli Pastor, vrijwilligster gemeentemuseum Weesp.

De jaarvergadering en de lezing worden gehouden in de Bergplaats, Kerkstraat 7 en beginnen om 20.00 uur.

Mei/Juni - Excursie (nog in voorbereiding)

Inleveren van kopij voor Werinon Nr. 90 kan tot 15 maart 2016. info@historischekring.nl

Meer informatie over de jaarvergadering en de activiteiten in 2016, volgt via onze site www.historischekring.nl, e-mail (als uw adres bekend is) het Weekblad Wijdmeren en zoveel mogelijk in de Gooi en Eemlander.

SCHENKINGEN

- Het boek 'Ons Bomenland' van Gait L. Berk. (ex-bewoner van Nederhorst den Berg).
- Het boek 'Duiven' door Willem van Tricht, emeritus predikant van Nederhorst den Berg met korte verhalen over de N.H. Kerk, Walburgia en over het geheimschrift bij de ingang Willibrordkerk.
- 2 Foto's van de St. Nicolaasintocht nabij het kasteel en de boot op de Vecht.
- 10 Foto's van het oude verzorgingshuis "De Kuijer".
- 4 Foto's van de intocht van oude legervoertuigen op de 50^e bevrijdingsdag van WO II op 5 mei 1995 en van de estafette/herdenkingsloop van Wageningen naar Nederhorst den Berg.
- Een herdenkingstegel met logo van de Jozefschool geeft een overzicht van de gebouwen van bovenaf gezien.
- 8 Foto's van na de brand van kasteel Nederhorst, zowel interieur als exterieur tonend.
- Een bidprentje van Albertus van Benschop. (1945)
- Een Ansichtkaart aan jonheer Henk Snel. (1950)
- Foto's van Fort Kijkuit, waaronder deze hiernaast:

Geslaagd aandeel Historische Kring in viering 70-jaar-bevrijding!

Ans Baar

In het kader van de viering van 70-jaar bevrijding heeft de Historische Kring meegewerkt aan het feestprogramma met een expositie in het Sociaal Cultureel Centrum en een wandeling met verhalen over de gebeurtenissen in de oorlog.

Expositie 1940-1945

Na een welkomstwoord door voorzitter Jaap Jansen gaf burgemeester Martijn Smit, na een betoog over de voornaamste gebeurtenissen in ons dorp tijdens de oorlog, het officiële startsein voor de expositie met het doorknippen van een vlaggenlint. De expositie, samengesteld door Teus van de Kemp met teksten van

Burgemeester Smit houdt een openingswoordje.

Gerard Baar, toonde attributen, foto's en informatie over de oorlogsjaren 1940-1945 en de viering van de bevrijding in Nederhorst den Berg. Op Bevrijdingsdag trok de expositie de meeste bezoekers. Dit is deels toe te schrijven aan het

slechte weer tijdens het defilé van legervoertuigen. De bezoekers die daar speciaal voor waren gekomen, konden gelukkig schuilen in de Spot, zodat de expositie veel bekijks had.

70-jaar bevrijding. Bord bij de ingang van de Spot.

Wandeling met oorlogsverhalen

Ondanks het regenachtige weer was er voldoende belangstelling om de wandelingen te laten doorgaan, hoewel die van 13 uur vanwege de regen afgebroken moest worden. Op verzoek van de deelnemers zette historicus Ron Zeller deze op zaterdag 16 mei alsnog voort. De wandelingen vielen zeer goed in de smaak. Tijdens de tocht vertelde Zeller wat er tijdens de oorlog allemaal gebeurde in Nederhorst den Berg en stond stil bij de plekken waar dat plaats gevonden heeft. Kortom de Historische Kring kan terugzien op een geslaagd aandeel bij de viering van 70-jaar bevrijding in het dorp. ■

19^e eeuwse tragiek in de toren van de tuinbaas

In 1874, dertien jaar voordat de in de vorige Werinon door mij beschreven tragedie “De leer en het leven” zich voltrok, had zich binnen het gezin van tuinbaas Wouter Strietman een ander drama afgespeeld. In januari van dat jaar stierf zijn vrouw Aartje bij of vlak na de geboorte van een meisje dat naar haar was vernoemd. Dit jongste kind overleed vijf maanden later.

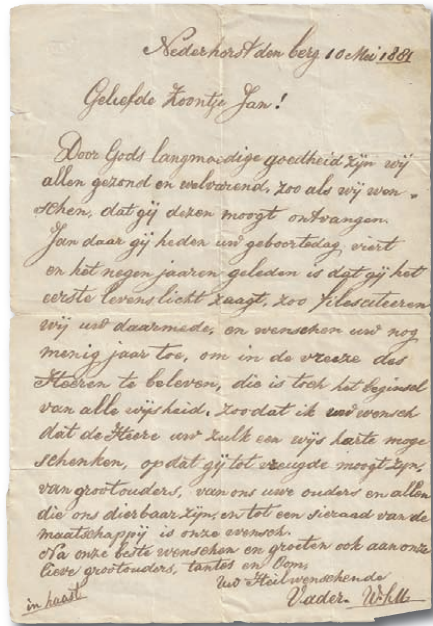

Op de bijgevoegde gezinsfoto, genomen op de trappen van het kasteel van zijn bazinnen (de freules Warin), staat hij met vijf van de zeven kinderen uit zijn huwelijk met Aartje de Nooy (geb.1832). Zijn zoon Jan, twee jaar oud, was toen ondergebracht bij zijn opa en oma (de ouders van Wouter) op De Salentein bij Nijkerk. Zo goed als zeker om de zorgen voor het gezin van de weduwnaar enigszins te verlichten. Jantje bleef daar tot op ongeveer 10-jarige leeftijd, ondanks het feit dat zijn vader al in oktober 1874 hertrouwde met Hilleljetje Vogel (1837-1926). Zijn speelkameraadje op die buitenplaats was jonker Jan de Wit. Toen hij in 1882 terugkwam binnen het gezin kreeg hij de bijnaam ‘Jantje van De Salentein’. Volgens de overlevering sprak hij ongemeen deftig na dat jarenlange verblijf bij zijn grootouders. Hij moet op dat buiten wel het een en ander opgestoken hebben van het hoveniersvak, want Jan nam later in Zeist het huis en de zaak van zijn vader over. Om het gemis voor Jantje te compenseren had zijn vader wel ieder jaar ter gele-

Weduwnaar Wouter Strietman en kinderen na de dood van zijn vrouw en kind.

Henk Strietman

genheid van diens verjaardag een brief naar Nijkerk op de post gedaan. Ik kreeg vanwege mijn bovengenoemde artikel, waarin ik de desastreuze gevolgen beschreef die mijn overgrootvader Wouter ondervond ten gevolge van zijn overstap naar de Dolerenden, van een neef van mij, zo’n handgeschreven brief van hem aan zijn kind, met deze oude foto’s. ■

Excursie naar Loenen aan de Vecht

Wij zijn te Loenen, o mijn Vrindgen
Wij zijn in 't Stichtse Paradijs

Claudette Baar - de Weerd

Dit schreef Claes Bruin in 1719 in de Zegepralende Vecht over Loenen, daarom togen wij op de zeer frisse zaterdagmorgen van 13 juni naar 't Stichtse Paradijs, waar wij te gast waren bij de Historische Kring Loenen. In molen De Hoop aan de Vecht kregen zo'n 25

praatte enthousiast over de bewoners en hun monumentale panden met de aan de Vecht gelegen prachtige overtuinen. Vervolgens liepen we door nauwe straatjes wat door de dorpskern.

Onderweg vertelde hij kleurrijke anekdotes over de oude bewoners van bijzon-

De deelnemers staan aandachtig te luisteren naar de heer Mooij.

Bergers een warm onthaal met koffie en een stroopwafel, waarna wij onder leiding van de heer Willem Mooij begonnen aan onze tocht langs de bezienswaardigheden van dit mooie dorp. Het einddoel was de monumentale Nederlands Hervormde Kerk.

Vanuit de molen wandelden we, met Mooy voorop, over de Molendijk. Hij

dere huizen en wat deze mensen hadden betekend voor de lokale gemeenschap.

Om een voorbeeld te noemen, ene mijnheer Van Amerschoot redde aan het begin van de 20^e eeuw een van de oudste huizen van Loenen van de sloop. Het huis stond letterlijk in de weg, zodat de gemeente het wilde kopen om het af te kunnen breken. Het autoverkeer in de

Brugstraat zou dan beter zicht krijgen op het uit de Molendijk komende verkeer. Van Amerschoot bood tachtig gulden meer dan de gemeente, hij werd zodoende eigenaar en liet het pand terstond restaureren.

Bij de Nederlands Hervormde Kerk aangekomen stond de heer Maarten Bootsma ons al op te wachten. Hij leidde ons rond door de kerk, waarvan het oudste gedeelte uit ongeveer 1350 dateert. Het is echter niet uitgesloten dat het koor van

haar huidige omvang kreeg. De van oorsprong Rooms Katholieke kerk werd na de kerstmis van 1578 ingericht voor de Hervormde Eredienst, waarmee de Hervorming in Loenen zijn intrede deed. Tijdens zijn rondleiding wees de heer Bootsma op allerlei details, waaronder de rouwborden en de vele grafstenen met het sterfjaar 1643. In Loenen heerste toen de pest.

Nog vele andere zaken uit de rijke geschiedenis van de kerk kwamen aan bod.

In de Nederlands Hervormde Kerk te Loenen.

de kerk nog zo'n 100 jaar ouder is. Aan het begin van de 16^e eeuw onderging het kerkgebouw belangrijke veranderingen.

Tot dan toe bestond de kerk uit een koor, een dwarsbeuk en een middenschip, de zogenaamde kruisvorm. Aan beide zijden van het middenschip kwamen toen zijbeuken, waardoor de kerk

En niet te vergeten de brand in juni 1945 die het gevolg was van een foutje van de loodgieter, gevolgd door een vijf jaar durende restauratie.

De kerk vormt nog steeds het kloppende hart van deze gemeente, die wij zo rond een uur of een weer verlieten om naar ons eigen Vechtdorp terug te keren. ■

Merwedekanaal (3)

Voordat er echt begonnen kon worden met het graven van het kanaal zijn er vanaf 1848 heel wat plannen ingediend voor de verbetering van de Rijnvaart. De opkomende stoomscheepvaart maakte, als de waterstand dat toeliet, vanuit Amsterdam gebruik van de Zuiderzee en de IJssel om op de Rijn te komen.

Heel vaak ging dat niet, zodat de steeds groter wordende schepen noodgedwongen de verouderde Keulse Vaart moesten nemen. Deze scheepvaartweg liep vanaf de Amstel via de Weespertrekvaart naar Weesp, van daaruit over de Vecht naar de Weerdsloop in Utrecht, waarna deze route voor de binnenschippers via de Vaartse Rijn bij Vreeswijk in de Lek uitmondde. In 1826 ging tegenover dit sluiscomplex het nieuw gegraven Zederikkanaal open. Dit tracé van Vianen tot in de Linge en de Boven Merwede bij Gorinchem had tot doel de niet te reguleren waterstanden van de Lek en de Neder-

Rijn te omzeilen voor de vaart naar Keulen. Bovendien lag daardoor de weg over het water open tot aan Charleroi, toen behorend tot het Koninkrijk der Nederlanden. Amsterdam mikte vanaf dat jaar op een goede spoorwegverbinding met Duitsland, de Rijnspoorweg. De stad dacht het van Rotterdam verloren te hebben voor wat de Rijnvaart betrof. Bovendien kostte de Keulse Vaart voor de gebruikers een vermogen aan sluis- en bruggelden. Een schipper met een rijnaak van 200 ton was bijvoorbeeld wel f 100,- kwijt om van Amsterdam op breder water richting Duitsland te komen. In dat bedrag zat niet eens het enorme aantal uren dat aan wachttijden verloren was gegaan, laat staan de ergernis. Want eenmaal in de goede richting moest de schipper nog maar afwachten of hij bij Vreeswijk een sleepboot kon bemachtigen.

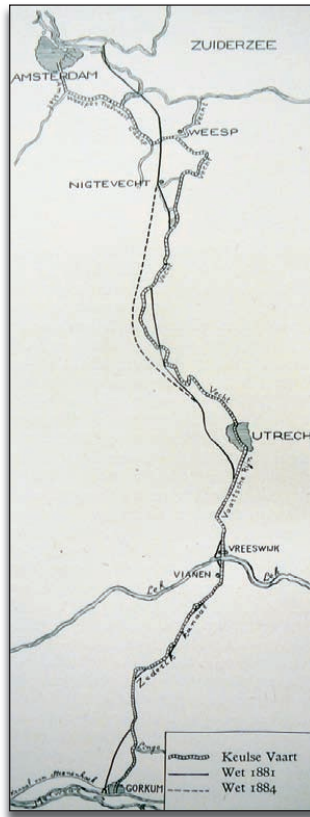

Tot 1948 haalde boer Soede op deze wijze hooi van zijn deels aan de overkant van het Merwedekanaal gelegen land tussen Nigtevecht en Loenersloot. Na de verbreding tot Amsterdam-Rijnkanaal ging dat met een rijdende pont. In 1968 moesten de rijdende ponten het kanaal uit. Rijkswaterstaat liet, vanwege het recht op eeuwig durend overpad, aan weerszijden twee nieuwe boerderijen bouwen, teneinde jaarlijks tenigkerende kosten (300.000 gulden) te vermijden.

Schepen die over Gouda gingen hadden met dezelfde problemen te maken, hoewel het nemen van die vaartroute wel f 30,- minder kostte. Ondanks de vele belofes om de tolheffingen drastisch te beperken, was dat bij de opening van het Noordzeekanaal op 1 november 1876 nog altijd niet gebeurd. Amsterdam had zijn aandeel in de Rijnvaart langzaam terug zien lopen tot 5% van het totale aantal tonnages dat

per boot richting Duitsland ging. De IJzeren Rijn, een spoorweg van Antwerpen naar Keulen, had echter jarenlang de goederen vervoerd waar Amsterdam op had gerekend.

In 1869 grepen bij KB vastgestelde Rijnvaartautoriteiten en gemeentebesturen van de steden Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht terug naar een door Thorbecke gelanceerd idee om tot een Rijkswaerweg van Amsterdam naar Keulen te komen. In 1880 was het een dubbeltje op zijn kant of het traject wel zou worden zoals wij dat sinds 1952 kennen onder de naam Amsterdam-Rijnkanaal.

Aangenomen nieuwe situatie voor de aanleg van het Merwedekanaal.

Verwikkelingen

Amsterdam was helemaal niet blij met het op het bijgevoegde kaartje aangegeven tracé. Dat kwam doordat de Kamer van Koophandel van deze stad nog altijd opteerde voor een kanaal over Weesp via Naarden naar Amersfoort. Daar kon dan gebruik gemaakt worden van het bestaande Grebbeliniekanaal. Bij Dodewaard konden de schepen over de Rijn hun weg richting Duitsland vervolgen (als de waterstand dat toeliet). Op 5 mei 1879 begon een elf dagen durend debat over een nieuwe Rijnverbinding. Een amendement om het Gelderse Valleikanaal niet door te laten gaan verwierp

bij verschillende ingenieursbureaus wel twaalf ontwerpen op tafel. O.a. dat van een oud-genie-officier, J. Kalff. Zijn idee behelsde een traject langs Hilversum en over Driebergen naar de Waal bij Tiel. Die optie zou 17 miljoen gulden kosten. De regering kon dat geld nooit vrijmaken omdat de Atjeh-oorlog (1873-1914) zwaar op de begroting drukte! Het kaartje geeft aan hoe er in 1881 eindelijk een doorbraak kwam, zeer tegen de zin van Amsterdam. *(wordt vervolgd)* ■

Bron: Mr. G.M. Greup, 'De Rijnverbinding van Amsterdam en haar geschiedenis'.

de Tweede Kamer met 41 tegen 37 stemmen. De uiteindelijke verwerping van dit vurig door de hoofdstad gewenste tracé kwam voort uit een met 40 tegen 39 stemmen door de Kamer aangenomen amendement om de verlenging van de Limburgse Noordervaart tot Venlo te doen vervallen. Een paar boze Limburgers zegden door die afwijzing hun eerder betoonde steun aan het Gelderse Valleiplan op, zodat de Kamer dit op 20 mei ook met 40 tegen 39 stemmen verwierp. De verantwoordelijke minister Tak van Poortvliet trok het hele ontwerp in, het Ministerie betuigde hem haar steun en trad af. Omstreeks 1880 lagen er

Toen ik het artikel las van Gerard Baar over Cees van Huisstede kwamen ook bij mij veel herinneringen boven over de familie van Huisstede. In de eerste plaats de ouders van Cees. Zij woonden in het witte huis onder de Hervormde Kerk, het rechter deel was zijn werkplaats. De houtbewerkingskunst van de man maakte op mij een diepe indruk.

Ik herinner mij dat hij daar een oosterse antieke kast had staan. Hiervan was een deel van het houtsnijwerk verloren gegaan. Van Huisstede zag er geen probleem in en begon enthousiast aan de restauratie. Vaak ging ik er even langs om naar de vorderingen van zijn werk te kijken en genoot dan ook van een lekker kopje thee in hun knusse kamertje. Ik wist wel dat ze meerdere kinderen hadden maar dat ging aanvankelijk volkomen langs mij heen. Het was toen 1957.

Ik was van beroep fotograaf en hun zoon Joop van H. was beeldhouwer. Hij had in die tijd een eikenhouten beeld van een monnik gemaakt dat hij eigenlijk tegen zijn zin toch moest gaan afleveren. Hij was het dan voorgoed kwijt. Schoorvoetend kwam Joop bij mij langs om te vragen wat het kostte als ik een foto van zijn schepping zou maken. Ik begreep natuurlijk direct dat hij geen geld had, dus wat doe je. Het maken van de foto had tot resultaat dat er een goede vriendschap ontstond, die is blijven bestaan tot

hij in 2000 overleed. Toen Joop nog aan de Hinderdam woonde ging ik dikwijls op zondagmorgen naar zijn atelier en ontdekte daar wat beeldhouwen inhield. De zondagmorgen was onze enige vrije ochtend, zodat we rustig aan onze eigen kunstideeën konden denken. Doorde-weeks werkte Joop jarenlang als beeld- en steenhouwer in de Oude Kerk aan het Oudekerkseplein in Amsterdam, die een volledige restauratie onderging.

Regelmatig ging ik ook daar eventjes langs, niet alleen omdat ik Joop een aardige vent vond, maar vooral om te zien hoe daar de beeld- en steenhouwers naast en in die kerk hun werk deden. Precies zoals dat in de middeleeuwen had plaats gevonden. Het boeide mij mateloos.

Het monniksbeeldje.

De omgeving van de Oude Kerk stond bekend als de Rosse Buurt. In die sfeer moest Joop dan een madonna hakken en zien te voorkomen dat hij zich als kunstenaar niet te sterk liet beïnvloeden door de wulpse schoonheden om hem heen. Hij moest natuurlijk wel een kuise madonna afleveren.

Joop schilderde eveneens, maar dat heeft weinig indruk op mij gemaakt. Ik was helemaal in de ban van zijn beeldhouwen.

Later verhuisden Joop en Janna naar de Pannenkeet in Vreeland. Hij kreeg daar een veel beter huis, met een aanpandig ruim atelier. Op de Hinderdam was het maar behelpen geweest met een veel te kleine woning en vijf kinderen.

Werkende man of vrouw.

Zijn atelier bevond zich daar naast de enige kinderkamer van het huis, wat niet direct bevorderlijk was voor het hakken van zijn bedachte of in opdracht uit te voeren kunstwerken. Hoe heeft hij dat toch allemaal voor elkaar gekregen!

Actiefoto van dichtbij

In ieder geval heeft Joop toen hij daar woonde een keer het landelijke nieuws gehaald, omdat er op een dag zomaar een witte spreekw zijn atelier binnenvloog. Een unicum, want die zijn in de hele wereld op een hand te tellen.

Toen hij eenmaal in Vreeland was gesetteld, kon hij makkelijker vrijuit en langer gaan werken. Ik fotografeerde in die periode veel beelden die Joop had gebeeldhouwd, hij was onvermoeibaar. We hadden het idee opgevat een boekje

van de door mij gemaakte foto's samen te stellen (ik heb nog steeds alle negatieven bewaard). Toen Joop was overleden, wilde zijn vrouw Janna niet dat ik er mee dooring. Zij zag ook geen heil in een door ons geplande expositie van zijn werken, die we al zo goed als rond hadden. Het is jammer dat het daar toen bij gebleven is.

Het verbaast mij nog steeds dat ik nooit een foto van Joop op latere leeftijd heb gemaakt. Hij had toen een indrukwekkende baard. Op de foto die ik bij dit artikel toon, genomen in 1966 toen hij op de Hinderdam woonde, is hij 43 jaar.

Om mijn verhaal te completeren vul ik het aan met een paar foto's van beelden welke door Joop zijn gemaakt. Natuurlijk ontbreekt het monniksbeeld niet, daarmee is tenslotte onze samenwerking begonnen.

Schaatsers. (1996)

Meer over de bovengenoemde kunstenaar

Op een zondag in juni van dit jaar bezochten mijn vrouw en ik de tentoonstellingen die in Vreeland waren samengesteld in het kader van de viering van het 750-jarig bestaan van het naburige dorp, dat in het verleden zelfs stadsrechten had. Een compliment voor de organisatoren is hier wel op zijn plaats, ze hadden veel mensen tot activiteit aangespoord. In de Grote of St. Nicolaaskerk hingen toevallig een paar abstracte schilderijen van Joop van Huisstede. Uit het bijgevoegde verhaaltje, onder meer dat hij in Nederhorst den Berg was geboren, kwam ik te weten dat de Pannenkeet eigenlijk De Goede Verwachting heet en aan de Nigtevechtseweg vlak tegenover Molen De Ruiters staat. De dienstdoende mevrouw wees ons op een paar andere scheppingen van hem die het straatbeeld

van Vreeland sieren. Net over de Van Leerbrug staan aan het begin van de Floraweg drie schaatsers op een sokkel. Joop ontwierp dat vanwege het honderdjarige bestaan van IJssclub de Volharding in 1996. Verder bevindt zich in de gevel van Vredenburg (een monumentaal pand op de hoek van de Klapstraat) een door hem gebeeldhouwd wapen van Vreeland. In dat wapen staat St Maarten, de schutspatroon van het dorp. ■

Gevelsteen Vredenburg.

Tot slot

Een stukje restauratiewerk van zijn hand in Nederhorst den Berg bevindt zich in de H. Maria Hemelvaartkerk. Hij heeft daar twee kruiswegstaties zo knap opnieuw geschilderd, dat het voor iemand die het niet weet niet eens opvalt welke het zijn. Een oude Berger herinnerde zich dat Joop zeer verguld was met die verleende opdracht.

Gerard Baar

De inundatie van Nederhorst den Berg en omgeving in mei 1940

Gerard Baar

Of er voordat de Eerste Wereldoorlog in 1914 uitbrak intensief overleg geweest is over eventuele evacuatie van bewoners binnen het gebied van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is mij niets bekend. Rond 1936 begon de onrust bij onze landsregering te knagen, want in Duitsland sloeg de in 1933 aan de macht gekomen Hitler steeds oorlogszuchtigere taal uit. De kans bestond dat de in het verleden overeengekomen neutraliteit van ons land in het geding zou komen.

De Horstermeer loopt langzaam onder. Het huis links stond in de Meeruiterdijksepolder, welke slechts door een laag dijkje van de Horstermeerpolder gescheiden is. Rechts Fort Overmeer (1935). Daarnaast staat, iets naar voren, het op de foto niet zichtbare gemaal van de Horstermeer. Het boezemkanaal naar de Vecht loopt door het smalste gedeelte van de Meeruiterdijksepolder naar de Vecht. Op de achtergrond ligt in het midden heel in de verte (achter de eenzame kazemat) Fort Kijkuit.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie

Defensie startte rond 1936 met het aanpassen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het was een publiek geheim dat de voltooiing nog lang niet in zicht was, hoewel de bouw van bunkers (kazematen) op alle strategische punten binnen de Linie gestaag doorgingen. Ze staan er nog steeds. Bij nadere beschouwing ziet u dat de oostzijde van die uit dik gewapend beton opgetrokken schuilplaatsen hele-

maal dicht zijn. De ingang bevindt zich aan de westkant, uit het schuine deel van het dak steken ijzeren haken.

Wie er zich wat meer in verdiept, vindt het vreemd dat die oostwand dicht is, want de bouwsels waren juist ontwikkeld vanwege het feit dat de legerleiding tot de conclusie kwam, dat de nieuwe vijand uit het oosten zou komen. De Duitsers vielen echter ons land al binnen voordat de versterkingen binnen de Waterlinie gereed

waren. Hoe het allemaal had moeten worden, laat de foto van het in 1935 gebouwde Fort Overmeer een beetje zien. In het naast de bunker aangebrachte zand heeft als het goed is een loopgraafje gelegen. De soldaten klommen van daaruit met behulp van de steunen naar binnen om veilig te eten en te slapen. De in de weilanden gebouwde kazematten konden dus niet gebruikt worden, want bij de meesten ontbrak het zand aan de zijkanalen. Het kan meegespeeld hebben dat de zeer strenge winter van '39-'40 daar debet aan was, maar dat is geen sterk argument. Bij nadere beschouwing vraag je je bovendien af of ravitaillering bij langdurige strijd kans van slagen gehad zou hebben. Naar de schuilplaats varen kon niet, want bij inundatie mocht het waterpeil tot net iets boven het maaiveld komen om de Linie effectief te maken.

In Nederhorst den Berg staan in totaal nog 8 kazematten. Er zijn er met veel moeite drie gesloopt toen het nog mocht. Onder Nigtevecht was defensie eind 1938 begonnen met de bouw van een inundatiesluis in de weg van de Kanaaldijk Oost langs het Merwedekanaal tegenover Fort Nigtevecht. De vrees bestond dat de Vecht te weinig water had om de aangrenzende polders onder water te zetten als de vijand kwam. Na de oorlog is de sluis afgebouwd met het al in 1939 uit Duitsland aangevoerde materiaal.

Vorbereidingen voor evacuatie van de bevolking

Daar Nederhorst den Berg in zijn geheel deel uitmaakt van dit sinds een paar jaar op de Werelderfgoed lijst voorkomende verdedigingswerk kreeg het er volop mee te maken, zowel vóór als tijdens WOII.

Uit het archief van de gemeente, dat ondergebracht is bij het Streekarchief in Hilversum, blijkt dat het Ministerie van Defensie in 1939 behoorlijk zenuwachtig begon te worden. Het eerste schrijven aan burgemeester Schimmelpenninck, gedateerd 10 februari, zat in een kleine paarse enveloppe met daarop de opdruk

Een kazemat, gefotografeerd bij de brug over het boezemkanaal van de Horstermeer met de Vecht achter de rug van de fotograaf. De opening van de bunker kijkt uit op het westen.

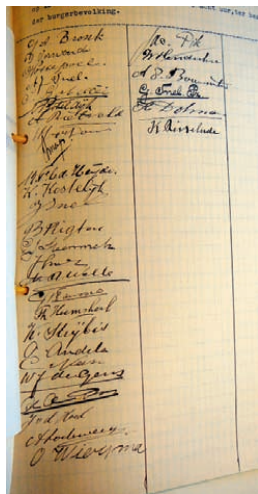

Dezelfde kazemat, maar dan aan de achterzijde, genomen met de rug naar het gemaal van de Horstermeer. De oostkant is helemaal dicht.

GEHEIM. In het bijgevoegd briefje kregen B en W opdracht de inhoud te lezen, waarna het bij de overige mobilisatie bescheiden gelegd diende te worden. Het poststukje bevatte namelijk het 'Voor-

schrift Afvoer Bevolking’, waarmee de regering aangaf in overleg te zijn met de militaire autoriteiten. Het plan bevatte een reeks te nemen maatregelen, welke nodig waren wanneer er onverhoopt oorlog mocht uitbreken.

Voor Nederhorst den Berg had de snelle evacuatie van haar inwoners, gezien de ligging binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie, bij de autoriteiten de hoogste prioriteit. In het gehele te inunderen gebied van de Linie zouden ongeveer 23.820 mensen zo snel mogelijk naar veiliger oorden afgevoerd dienen te worden.

De lijst met handtekeningen van de door B en W aangezochte leiders.

Het uiteindelijke besluit liet de hele zomer op zich wachten, maar in de tussentijd hadden leger en landsbestuur wel vergaderd. Op 30 augustus 1939 stuurde minister Van Boeyen van Binnenlandse Zaken uiteindelijk een brief aan de desbetreffende autoriteiten, waarin hij aangaf dat het plan tot evacuatie in tijd van oorlog uit het te inunderen gebied gereed was.

Drie dagen later, op 3 september, ontvingen

alle burgemeesters het bericht dat de aanschrijving van 26 maart 1935 (een uitgewerkt evacuatieplan) per direct verviel omdat het volgens BZ verouderd was. De tijd drong, want op 28 augustus 1939 had het kabinet De Geer Algehele Mobilisatie afgekondigd.

Inmiddels was het uit Amsterdam vertrokken 31e Regiment Infanterie Nederhorst den Berg binnengemarcheerd. Fort Kijkuit was veel te nat, maar de soldaten konden gelukkig in Overmeer in een schuur van timmerman Verkaik en op de zolder van slager Snel hun bivak opslaan.

De Minister van Binnenlandse Zaken deelde de betrokkenen in zijn brief van 3 september mee, dat hij een Commissie Burgerbevolking had ingesteld, met als voorzitter Mr. H.W.J. Mulder, Raadsadviseur bij zijn Departement. De minister drukte de betrokken burgemeesters op het hart niet te gehaast te handelen, ook al zou de situatie er in hun ogen op een gegeven moment zorgwekkend uitzien. Ze mochten pas na ontvangst van een speciaal telegram het bijgesloten aanplakbiljet aanplakken, waarop de oproep stond dat de inwoners zich gereed moesten maken voor vertrek naar veiliger oorden. Hij eiste bovendien dat ook alle volgende correspondentie geheim bleef tot aan het tijdstip waarop het leger daadwerkelijk het besluit zou nemen de Nieuwe Hollandse Waterlinie ter landsverdediging in te zetten.

De Commissie Burgerbevolking trad op 9 september 1939 officieel in werking, de leden wisten wat hen te doen stond. De opdracht luidde dat er, wanneer de nood aan de man kwam, een vlekkeloos uit te voeren scenario klaar moest liggen. Of dat kant en klare plan dan klopte, zou de tijd jammer genoeg driekwart jaar later leren. We moeten niet vergeten dat de verantwoordelijke leiders over minder communicatiemiddelen beschikten dan tegenwoordig! Na 10 september gingen de autoriteiten aan de slag om de opdracht van de minister uit te voeren.

Het evacuatieplan

Op Eerste Kerstdag 1939 benoemde koningin Wilhelmina B.A.Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten tot burgemeester van Nederhorst den Berg. Hij volgde burgemeester Schimmelpenninck op.

Deze afgetreden magistraat had het spits afgebeten bij de voorbereiding, want vóór 10 oktober 1939 verlangde de kolonel van het Oostfront (gelegerd te Nieuwersluis) antwoord op een paar vragen. De man wilde weten hoeveel burgers (onder de noemer B) inzetbaar waren voor hand

vormen transporten binnen deze gemeente op papier. *Getekend:* De Kolonel, C-Oostfront Vg H. De Adj. Chef van de Staf J.G. Warringa (Kapitein der Inf.).

Op 12 oktober werd wethouder en locoburgemeester Jacques Nieuwendijk benoemd tot plaatselijk leider voor de afvoer van het vee. Naast gemeenten voor de opvang van burgers, zochten de autoriteiten ook gemeenten welke voor het onderbrengen van dieren dienden te zorgen. Een groep rundvee of paarden mocht uit niet meer dan 40 á 50 dieren bestaan. Tevens kreeg Nieuwendijk de opdracht be-

Gemobiliseerde soldaten achter de Oude Machine aan het einde van de Machineweg in de Horstermeer. Ze staan hier begin 1940 op het ijs in de Ankeveensepolder. Een van de soldaten (de knielende man tweede van rechts) is de Horstermeerse tuinder Henk Koster.

en spandiensten achter het front. Het aantal gewone inwoners kreeg de letter C. Verder vroeg deze vertegenwoordiger van Defensie of er voldoende vervoermiddelen aanwezig waren, om de mensen naar de afvoerstations I, II, en III te brengen. Bovendien had hij graag het aantal te

geleiders te zoeken, die mee konden helpen bij het opdrijven van het vee naar de in eerste instantie aangewezen gemeente Ouderkerk aan de Amstel. De eis was dat er per 10 beesten een verzorger mee moest lopen. Een paar maanden later kreeg hij te horen dat het om 3.229 stuks

af te voeren vee ging. De Staf was goed op de hoogte want zij gaf zelf aan, dat er met die operatie beslist verscheidene dagen gemoeid zouden zijn, gezien de ligging van de gemeente. Het vee mocht niet over de weg naar elders gedreven worden, maar uitsluitend door het land of over het water. Aan het eind van de Torenweg (weg dwars door de Horn en Kuijerpolder

meer, op het erf van de gebr. Verkaik aan de Vecht, plande hij ruimte voor 27 auto's en verwachtte dat zich daar 600 mensen konden verzamelen. Voor de resterende 1.050 nog niet in beeld gekomen inwoners waren er volgens de opgave nog 27 auto's beschikbaar. Verder waren er leiders nodig, één man op de 50 inwoners. Hoeveel per wijk liet de kolonel afhangen van

De draaibrug in het Merwedekanaal bij Nigtevecht. Op de foto is de kerktoren van dat dorp te zien, zodat aantoonbaar is dat deze genomen is vanaf de kruising Westkanaaldijk-Velterslaan. Het verkeer komend van Abcoude mocht oprijden om het kanaal over te steken. Het vee uit Nederhorst den Berg moest van deze draaibrug gebruik maken om haar weg naar Ouderkerk te kunnen vervolgen.

der naar de Eilandseweg) kwam dan een pontonbrug in de Vecht te liggen voor de oversteek van het vee. Springstieren waren van evacuatie uitgesloten, hen wachtte het mes van de slager. Eventueel gebruik van de kadavers voor de consumptie hing af van de omstandigheden.

Op 17 oktober stuurde de kolonel een brief met raadgevingen. Hij had voorlopig twee verzamelpunten bedacht: Voor het centrum was dat de aanlegsteiger vlakbij de Vechtbrug (over de Reevaart), waar zich 23 auto's met chauffeurs en 450 personen moesten melden. In Over-

de aanwezige transportmiddelen binnen zo'n buurt. De aan te stellen leiders dienden gewend te zijn om ook in het dagelijks leven leidend op te treden. Het sein om aan te geven dat de evacuatie begon, mocht beslist niet met een sirene kenbaar gemaakt worden. Wel met de volgende drie variaties: Hoorngeschal, trom of bekenslag. Hét teken voor de wijkbewoners zo snel mogelijk met handbagage, mondvoorraad voor een etmaal en papieren het huis te verlaten en af te sluiten. De sleutel diende met naam, straat en huisnummer per straat ingeleverd te worden.

Defensie stelde een maximum dagafstand per onderdeel in voor de drie manieren waarop de gevaarzone verlaten kon worden: Te voet 15 km, per fiets 40 km en per auto 60 km. Alleen mensen die van de nieuw ingestelde klasse A (nodig voor hand en spandiensten) deel uitmaakten behoorden voorlopig tot de achterblijvers. De belangrijkste daarvan op communicatief gebied waren Chris. C. Gillissen (radiodistributie) en K. Lotte van de P.T.& T. met zijn hulpbesteller H. Pouw van het Achterdorp. Pastoor Groot, dominee Stegenga (Hervormde Kerk) en dominee Groenberg (Gereformeerde Kerk) vormden een aparte groep. Ze zouden in vertrouwen eerder dan de dorpeelingen de naam van het vluchttoord te horen krijgen, maar pas vertrekken als alles en iedereen veilig op weg was.

De gelovigen hadden de religie die ze aanhingen op moeten geven. De overige 97 mannen die achter bleven, waren als het goed is van alle markten thuis. De burgemeester had naast het beheer over de benodigde benzine, tevens opdracht gekregen de afgifte te reguleren. De eigenaren van de gevorderde auto's mochten onder geen beding een rekening bij de gemeente indienen over de verreden benzine.

Uiteindelijke uitvoering van de evacuatie

Begin februari 1940 vroeg de burgemeester van Hilversum inlichtingen aan de kolonel van het Oostfront, omdat hij zorg droeg voor de operatie station Craillou. Hij wilde graag weten waar hij aan toe was, daar de vluchtelingen met vele rijwielen, kinderwagens en andere kleine wagentjes aan zouden komen, welke niet mee de trein in mochten. Hilversum

draaide dan op voor de bewaking van die eigendommen. Een exact antwoord kon hij niet krijgen, want niets was nog zeker. Opvallend is dat Nederhorst den Berg over wel 1.050 fietsen en 50 personenauto's voor 2.100 personen beschikte, terwijl Ankeveen maar 10 fietsen en 4 auto's voor 677 inwoners had.

Het rood omlijnde, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, had allemaal onder water gezet moeten worden. (Uit brochure van het Groene Hart. 'Weerbaar Water, Verdedigingswerken in het Groene Hart')

De gemeente benoemde op 9 februari Notaris de Jong uit Hilversum tot taxateur van het onroerend goed om de schadeafwikkeling na een eventuele evacuatie en mogelijke inundatie makkelijker te maken. Tegelijkertijd kreeg Nederhorst den Berg als voorlopig vluchttoord de gemeente Nieuwer Amstel (Amstelveen) toegewezen. Het voorgelegde verkeersplan liet iedereen verzamelen bij de krui-

sing van de Gaasp met het Merwede-kanal (tegenwoordig Driemond). De IJzeren Draaibrug over het Merwedekanaal in de gemeente Weesperkarspel bleef dan voor onbepaalde tijd gesloten voor het scheepvaartverkeer. Inmiddels hadden Ben W van Nederhorst den Berg alle eigenaren van auto's op schrift staan. Het was voor de Bergse chauffeurs nou niet bepaald zo'n veilige route (open gebied) via Uitermeer, bovendien waren de wegen smal, bochtig en vol kuilen. Het kon niet anders want tussen het dorp en Nigtevecht voer geen pont die auto's over de Vecht kon zetten.

De inundatiesluis in de Oostkanaaldijk bij het Geitenweitje, dat tegenwoordig uit water en moeras bestaat.

Op 10 maart bracht de post een verzegelde enveloppe op het gemeentehuis, met op de buitenkant de bekende tekst: Na ontvangst van 'Het Telegram' pas te openen. Apart bijgevoegd waren de tijden van de treinen, indien de afvoer van de Bergse bevolking via Crailoo zou moeten. Een trein vertrok dan om 19.12 uur en de tweede 01.12. uur 's nachts, over een derde trein repte de kolonel met geen woord.

Bij menig bestuurder die betrokken was bij al die voorbereidingen, groeide het gevoel dat er een evacuatie aan zat te komen. Half april stuurde burgemeester Harinxma thoe Sloten een brandbrief naar zijn collega van Leeuwarderadeel. Die gemeente was aangewezen alle Bergers onderdak te verlenen wanneer de tijd van de te verwachten evacuatie daar was. Hij wilde daarom per omgaande de lijsten terug met de namen van de inwoners van zijn dorp. De burgemeester van Leeuwarderadeel bood zijn excuses aan maar repliceerde dat er tot tweemaal toe wijzigingen waren opgetreden. Intussen was het verkeersplan voor de afvoer geregeld, het spoorwegpersoneel binnen de Linie mocht hun gezinnen thuishouden. Het vluchtgemiddelde voor fietsers trokken de autoriteiten op tot 60 km per dag.

Op 6 mei informeerde de kolonel bij de burgemeester of er asociale of misdadige elementen binnen zijn gemeente waren. Hij antwoordde dat daarvoor slechts een man en twee vrouwen in aanmerking kwamen. De inundatie stond op het punt van beginnen, want op 8 mei lichtte de legerleiding de geestelijkheid in over het vluchtoord en dat was, zoals gepland, Leeuwarderadeel in Friesland! Op 9 mei gold die optie nog altijd, want er zouden 750 mensen per boot naar de Gaasp gebracht worden als het bevel tot evacueren kwam... de rest moest lopen!

De organisatoren hadden vanzelfsprekend een risicofactor ingecalculeerd, maar konden niet bevroeden dat er één dag voor de onvermijdelijke evacuatie een probleem ontstond. De inundatie was na de inval van de Duitsers op 10 mei niet meteen in gang gezet. Omdat er tegelijkertijd ook Duitse troepen het noorden van

Nederland binnenvielen, kwam op 12 mei het voor Nederhorst den Berg aangegeven plan 1a met als verzamelpunt de haven van Muideren ineens te vervallen. Daar zou eveneens een gedeelte van de inwoners van de uitgestrekte gemeente Weesperkarspel heen hebben gemoeten,

De gekozen plek was voor de Bergers ideaal, want evacuatie over het water kon indien nodig tamelijk snel verlopen. Voor Weesperkarspel helemaal, want het betrof alle inwoners vanaf het einde van de Hinderdam bij de huidige Ballastsluis tot aan de gemeentegrenzen van Weesp en Muideren aan weerszijden van de Vecht. Vanuit Muideren zouden de evacués vervolgens per schip, via een overstap in Enkhuizen, overgebracht worden naar het Friese Stavoren. De opvang van de Bergers (2.100 mensen) was in Friesland opgedragen aan de gemeente Leeuwarderadeel (Huizem) in het noorden van die provincie. De gemeente Menaldumadeel had onderdak geregeld voor de Weesperkarspel Oostgroep (1.000 in getal).

De voor die twee groepen aangestelde leider, oud-burgemeester H. de Bordes van Bussum, diende halsoverkop met de Nederlandse Spoorwegen in contact te treden om tot een snelle uitvoering van plan 1b te komen. Alle bovengenoemde evacués moesten ineens vanuit Crailoo met treinen naar Hoorn en Wognum. Binnen een etmaal ging het roer volledig om. De West-Friese dorpen Zwaag en Wognum kregen onverwachts de opdracht 3.100 extra evacués op te vangen, want de Weesperkarspelers bleven deel uitmaken van die grote groep. De gemeenten Schellinkhout en Wijdenes sprongen bij, in de laatstgenoemde is zelfs een paar dagen later een Bergertje geboren!

Het onder water zetten van de Waterlinie

De 12e mei, op Pinksterzondag, kreeg burgemeester Harinxma thoe Sloten bericht van het Inundatiestation Vreeland dat de sluisen opengingen en er her en der dijken doorgestoken zouden worden. De Horstermeer kon wel twee meter onder water komen te staan, de rest van de gemeente in ieder geval plas-dras. Hij riep om 12.00 uur (na de kerkdiensten) de hoofd- en groepsleiders van de Afvoer Burgerbevolking bij elkaar. Hij verkeerde bovendien nog altijd in het ongewisse over de uiteindelijke vluchtbestemming.

De inundatiesluis in de Oostkanaaldijk bij het Geitenweijde van iets verder weg genomen. Geiten kunnen er niet meer grazen want het is tot aan de dijk van de Vecht water en moeras geworden.

Pas om 21.00 uur gaf de commandant in Nieuwersluis het bevel dat de Nederhorst den Bergers onverwijld naar Zwaag, Wognum en omstreken af moesten reizen. Hier begon dus de in het begin aangehaalde hectiek welke de oud-burgemeester van Bussum, H. de Bordes, op Crailoo in goede banen moest zien te leiden. De Bergers wisten dankzij de geheimhouding natuurlijk van niks.

Op 13 mei 's morgens was inmiddels al de derde oorlogsdag aangebroken. Voor dag en dauw vorderde de luchtbescherming auto's. Al om acht uur vertrok het eerste transport, met de zieken en zwakkeren, naar Crailoo. Deze groep kwam in de Horstermeer op de Middenweg boeren tegen die hun vee uit de polder richting het Eiland dreven. Gelukkig lag daar de beloofde pontonbrug klaar, zodat alle veehouders 'zonder problemen' met hun kuddes de weg richting Ouderkerk konden vervolgen. De volgende te nemen horde zou de draaibrug over het Merwedekanaal bij Nigtevecht zijn.

voor hen wel een speciaal ingerichte treincoupé voor de reis naar Wognum. Een geruststelling was dat de dorpswijkzuster, mevr. Franssen-van de Doel, hen al vanaf de vroege ochtend begeleidde. In de middag stroomde langzaam de hele Bergse bevolking samen op de Crailose heide. In het begin van de avond hoorden ze dat het onderwater zetten een dag was uitgesteld. Burgemeester Harinxma thoe Sloten was in de loop van de ochtend per telefoon naar Naarden ontboden, waar hij te horen kreeg dat al zijn weerbare burgers greppels in de polders moesten gaan graven. De bedoeling was daarmee luchtlandingen van

de Duitsers te voorkomen. Een onmogelijke opdracht want op de A-groep na zaten alle Bergers met hun dagrantsoen in potjes en pannetjes noodgedwongen te picknicken tussen Hilversum en Bussum. Een beschrijving is niet nodig want iedereen kan zich levendig voorstellen hoe het er daar aan toeging. Alleen jochies die nu tegen de tachtig lopen vonden het ongemeen spannend.

De tweede trein reed om half twaalf station

Crailoo binnen, op de derde wachtten de overgeblevenen vol spanning tot half drie in de morgen. De eerste stopte rond die tijd (het was inmiddels 14 mei) in Wognum, dat had gerekend op 500 personen maar er uiteindelijk 1.000 moest

Bijlage I, behorende bij schrijven C. - Oostfront Vesting Holland, d.d. 29 September 1939, No. 471 Geheim.

AFVOER BEVOLKING VAN GEMEENTEN GELEGEN IN HET INUNDATIEGEBIED.

Gemeenten.	Aantal af te voeren personen.	Afvoerstation	Vluchtoord.
Weesperkarspel	1000	Weesp	
Nederhorst den Berg	2200	"	
Ankeveen	720	Naarden/Bussem	
Kortenhoef	1700	Hilversum	
Loosdrecht	3500	"	
Tienhoven	600	Utrecht	
Maarseveen	500	"	
Westbroek	1200	"	
Achttienhoven	800	"	
Schalkwijk	2000	Schalkwijk	
Asperen	1600	Leerdam	
Heikelum	1600	"	
Nuren	1700	Gorinchem	
Hijswijk	700	"	
Uikerkerk	4000	"	

De dorpen waarvan alle inwoners weg moesten, indien er geïnundeerd zou worden.

De groep zieken daarentegen bracht de hele dag al wachtend door in een loods bij station Crailoo. Op het rangeerterrein stond wel een trein, maar die zat op slot! Aan de eerste evacuatietrein (die om 9 uur 's avonds pas binnenreed) zat gelukkig

zien onder te brengen. Dat een deel zelfs even in stallen terecht kwam kon die gemeente ook niet helpen. De reis met de twee andere ingezette treinen was geen pretje geweest, er brandde daarin uit veiligheidsoverwegingen geen enkel licht. Toen een van deze twee een keer hard moest remmen, brak er bij jong en oud paniek uit. Alles en iedereen viel over elkaar heen. Het even later overkomende vliegtuig schoot er gelukkig niet op.

Hoe het afliep

Nadat de bevolking vertrokken was nam eerst de staf haar intrek in het dorp, wat later marcheerde hun hele bataljon, het 7^e Regiment Infanterie, het dorp binnen. De overlevering vermeldt dat de inkwartiering niet helemaal volgens de geldende normen verliep. Sommige zenuwachtige soldaten schijnen zelfs vernielingen aangericht te hebben in Bergse woningen. Niemand wist waar hij aan toe was, zelfs de gevechtsstellingen functioneerden nog niet. Eerst zouden er huizen opgeblazen moeten worden, teneinde schootsveld te creëren. De soldaten zagen af en toe Duitse verkenningsvliegtuigen overkomen. Een deel van de A-groep (o.a. brandweer, politie, dokter etc.) zocht bescherming tegen eventuele luchtaanvallen bij de boerderij 'Vechthoeve' van de familie Nagel op het Eiland.

Arbeiders van de A-groep kwamen voor hetere vuren te staan. Een aantal mannen dat de opdracht had gekregen de dijk bij de Hinderdam door te steken, zag tot hun schrik ineens een vliegtuig schietend op hen afkomen. Na rijp beraad hielden ze het voor gezien, ze pakten de fiets en vertrokken richting Wognum. Een tocht vol hindernissen, ze hoorden hier en

daar schieten, terwijl ze keer op keer dekking moesten zoeken als er een sirene luchtalarm gaf. Tegen zessen arriveerde de groep eindelijk bij hun mededorpelingen. Zij hadden onderweg niet gehoord dat Nederland die veertiende mei na het bombardement op Rotterdam had gecapituleerd. De dreiging dat Utrecht de volgende stad zou zijn, had bij generaal Winkelman de doorslag gegeven. De andere morgen, op 15 mei, ondertekende deze officieel de afgedwongen volledige overgave in Rijsoord (bij Rotterdam).

Ook vertrok op diezelfde morgen vroeg de A-groep weer uit Wognum. Ze fietsen vol goede moed terug naar Nederhorst den Berg om te redden wat er te redden viel. De gaten in de dijken moesten zo snel mogelijk gedicht worden, want dan konden de gemalen weer gaan werken. Toch stond er in de Horstermeer 50 cm water op de Middenweg! Vijf jaar later zou het water veel hoger komen, maar dat is een heel ander verhaal. Evenzogoed was dit al erg genoeg, een heel jaar oogst kon als verloren worden beschouwd.

In de weken daarna keerden de evacués, wier huizen droog gebleven waren, langzaam terug naar hun woongebied. Het veer kwam veel later, dat veroorzaakte bij sommige boeren waar de dieren ondergebracht waren de nodige spanning. Een verdubbeling van de veestapel, op een gelijk gebleven aantal hectaren weiland, maakte de spoeling dun. Burgemeester Harinxma thoe Sloten stelde een commissie 'Vergoeding Inundatieschade' in, tot haar leden benoemde hij de heren C. Lam, T. Bos en F. Smit, allen woonachtig in de Horstermeer. Terecht want die polder had het meest geleden onder de korte inundatie.

Verder ging het leven de eerste twee jaar van de oorlog gewoon door, er kwam zelfs een economische opleving!

Gelukkig wist nog niemand dat tegen het einde van de oorlog hier in de buurt gestationeerde Duitsers uit frustratie de hele gemeente en omgeving onder water zouden zetten. Ze stelden het gemaal van de Horstermeerpolder buiten werking en brachten gaten aan in de dijk van het boezemkanaal. Tevens bliezen ze een groot gat in de dijk aan de zuidzijde van de Horn en Kuijerpolder. ■

(Eerder gepubliceerd in 'Tussen Vecht en Eem')

Bronnen:

Streekarchief Gooi en Vechtstreek, Hilversum: 056. Gemeentearchief Nederhorst den Berg, inv.nr 44, Evacuatie van Nederhorst den Berg naar Noord-Holland, 1940-1942.

W. van Deutekom, J. Piket Weeserik, K. Scherpenhuijsen, J. Snel en G. Verheul red. Nederhorst den Berg tijdens de oorlog 1940-1945. Uitgave van de Gemeente Nederhorst den Berg, 1986.

Ome Henk Otten, 'de Geitenkamp' in: De Sleutel, Nigtevecht 2000.

Cees van Huisstede, een man die niet van ophouden weet (slot)

Gerard Baar

Toen we Cees in de vorige Werinon achterlieten zat hij net goed en wel in een trein, die hem richting Haren aan de Ems moest brengen. Na een poosje durfde hij van onder zijn Duitse pet wat rond te kijken. Tot zijn schrik zaten er een paar militairen in de coupé waar hij snel was gaan zitten. Gelukkig was de rest van de reizigers net zo sjofel gekleed als hijzelf, zodat niemand overdreven aandacht aan hem schonk.

Eenvoudig was het allemaal niet, maar zijn Drentse vriend had hem wat namen van plaatsen gegeven. Met die gegevens kon hij een beetje de richting bepalen die hij aan moest houden om bij de grens te komen. Cees bereikte pas de andere morgen vroeg Haren, maar wachtte met het oversteken van de Ems in een café bij de brug over die rivier tot de dagelijkse drukte begon. Hij zag kans, tussen een hele groep werkluï in, de overkant te bereiken zonder gecontroleerd te worden. Door de nood gedwongen had hij wel zijn arm wat op

moeten steken om samen met zijn 'collega's' de Hitlergroet te brengen. Een paar uur later slaagde hij erin ongezien over de grens te komen, waarna hij een beschutte plek zocht om te slapen. Toen het donker genoeg was vervolgde hij zijn tocht, maar tegen de ochtend kwam hij weer uit waar hij vertrokken was. Dat schoot niet op en tot overmaat van ramp begonnen drie jonge Drenten in het uniform van de Landstorm hem hinderlijk te volgen. Cees stierf duizend doden, tot de voerman van een achteropkomende kar zich over hem ontfermde.

De man stopte, wees naar de bok ten teken dat hij naast hem kon gaan zitten, wat Cees maar al te graag deed. Zijn redder in de nood bracht hem zonder iets te vragen een heel eind bij zijn belagers vandaan. Uiteindelijk liep hij na zes angstige dagen, dodelijk vermoeid en sterk vermagerd, zijn ouderlijk huis op het Achterdorp binnen. Na iets gegeten te hebben, bracht hij minstens anderhalf etmaal in diepe slaap door. Een paar dagen later was hij al weer aan het spitten in de Horstermeer, op een van de akkers van zijn aanstaande schoonvader Henk van Hemert. Hij had sinds 1938 verkering met diens dochter Ditje. Intussen ging verderop de oorlog in alle hevigheid door. Een keer nog, tijdens de razzia van 13 januari 1945, stond hij opnieuw doodsangsten uit. Om uit handen van de bezetter te blijven, lag hij met een paar anderen urenlang plat op de bevroren grond tussen de spruitkool. De Duitsers vuurden vanaf de Middenweg over

Op de plek waar de VARAstudio tot stand kwam.

iedere akker een aantal kogels af op een hoogte van ongeveer een meter boven het maaiveld. Het was zaak gewoon te blijven liggen.

Cees met troffel bij de bouw van de Nederhorstkantine.

Een paar maanden na de oorlog trouwde Cees met Ditje. Ze woonden aan de Kerkstraat in bij zijn ouders. Na enkele jaren ruilden ze met zijn Opa Jan (de brugwachter), die in een kwart van de voormalige tot woonhuis verbouwde stolpboerderij in de Stolp (Vaartweg) woonde. Hij bleef tot 1951 bij zijn schoonvader werken, daarna stapte hij over naar de bouwwereld. Veel mannen, die jarenlang de kost hadden verdiend in de land- en tuinbouw, deden hetzelfde. Nederland veranderde in de vijftiger jaren langzaam van een agrarische in een industriële samenleving. Cees kon bij Van Groen in Vreeland terecht waar hij naast metselen ook andere vaardigheden onder de knie kreeg. Hij nam wat later

het besluit zijn rijbewijs te gaan halen, zodat hij zijn actieradius kon vergroten.

Nadat hij was geslaagd, solliciteerde hij bij een bedrijf dat zowel schoorstenen veegde als metselde. Het kwam er op neer dat hij een jaar lang half Nederland doorreed om schoorstenen te vegen, maar metselen, ho maar! Na een jaar afzien kon hij met Henk de Rus (Henk Mathezing)

mee naar Gorinchem. Henk had die bijnaam gekregen omdat hij wekelijks naar de uitzending in het Nederlands van Radio Moskou luisterde.

Henk was uitvoerder bij een firma die rioleringswerkzaamheden uitvoerde.

Cees legde daar uit hulpvaardigheid bijna het loodje, doordat hij twee losgeraakte stekkers oppakte waar

stroom op stond. De stroom ging door zijn lichaam, maar door adequaat ingrijpen van een andere Berger, Jaap Zwagerman, bracht hij het er levend vanaf.

Volgens een arts was dat mede te danken aan zijn dik gezoolde laarzen, plus het feit dat hij op dat moment weinig vocht in zijn lichaam had gehad.

In 1960 verhuisde hij met vrouw en vijf kinderen naar de Esdoornlaan. Een geweldige vooruitgang.

Hij rolde van het ene werk in het andere en werkte onder meer mee aan de bouw van de VARA studio aan de Heuvellaan in Hilversum. Wanneer hij in Amsterdam werk kreeg, gaf hij zijn gereedschapskist mee aan een wasserijchauffeur, want op zijn brommertje ging dat

moelijk. Op de fiets in het dorp zette hij de kist rustig op de schouder. Cees vergeet nooit dat hij en zijn maten tijdens de bouw van een emplacement op een terrein van de Marine daar iedere maandagmorgen erwtensoep kregen. Hij

raakte op den duur vooral bedreven in het leggen van vloeren en het uitvoeren van betonreparaties.

Zijn werkzame leven eindigde in 1981.

Hij ging dat jaar in de VUT, want hij had dertig jaar aaneengesloten in de bouw gewerkt. Daardoor kreeg hij meer tijd om allerlei mensen te benaderen, want van jong af aan was hij geïnteresseerd in de geschiedenis van het dorp en haar inwoners. De op de band opgenomen gesprekken met Ber-

Een zusje en broertje van Cees, Sophia (Fie) en Herman, samen op het hek rond de JB-boom.

*Sophia Huisstede-Visser
rond 1920.*

gers van allerlei pluimage benadrukken dat nog eens. Bovendien was hij jarenlang bestuurder bij de jeugd van de voetbalclub A.S.V. Avance, welke met het katholieke VBO al weer 48 jaar geleden een fusie aanging onder de naam S.C. Nederhorst het latere VV Nederhorst. Hij metselde in 1969 onvermoeibaar mee aan een echte, stenen kantine, welke hij inmiddels heeft overleefd.

Twee jaar voor zijn 90ste verjaardag maakte Cees als een van de oudsten de feestelijke opening van het nieuwe voetbalcomplex mee. Achter zijn oude woning aan de Esdoornlaan en op het voormalige voetbalterrein verrijzen binnenkort nieuwe huizen. Misschien kan hij het heien vanuit de verte horen in zijn vorig jaar betrokken bejaardenwoning in de Horn en Kuijer.

Naast al zijn hobby's hield Cees bovendien erg graag zijn net voorbij Overmeer naast de oprit van de brug van het boezemkanaal gelegen groentetuintje bij. Toen hij er een jaar of vijf geleden mee stopte heeft hij er wilgentenen mogen poten, die inmiddels deels tot knotwilgjes zijn uitgegroeid. Het meest mist hij de jaarlijks terugkerende zorg voor zijn pronkers, hij keek ze bij wijze van spreken tegen de staken op. Het kweken daarvan was zijn specialiteit en trots, waarschijnlijk omdat hij al vroeg met bonen te maken heeft gehad. In ieder geval net voor de oorlog bij boer Brouwer aan het JB-Plein. Dit stukje dorp heet zo sinds 1936, omdat er toen een boompje ter ere van het huwelijk van Juliana en Bernard is geplant. Dit voorjaar is deze oude boom omgezaagd. Op de foto zit Cees' zusje Fie met haar twee jaar oudere broer Herman op het hek dat om

het jonge boompje heen geplaatst was. Fie (geboren in 1931) diende als jong meisje onder mevrouw Van Bylant op het kasteel. Zij vond het een vreselijk aardige vrouw en werkte er graag. Jammer genoeg vertrok het gezin Van Bylant in 1949 wegens geldgebrek naar Oostenrijk. Fie raakte haar betrekking kwijt, maar heeft nog steeds schik dat zij net als haar moeder op het Slot heeft mogen werken.

Cees toont trots zijn pronkers.

Haar broer Cees heeft volgens mij in 1936, toen hij als krullenjongen bij zijn vader werkte, best kans gezien even uit de werkplaats van zijn vader te ontsnappen om de plechtigheid rond het planten van die JB-boom bij te kunnen wonen. Zo ver kennen we hem inmiddels wel. ■

De Club der Honderd

Gerard Baar

Alle medewerkers van Hotel Café Restaurant Nederhorst staan klaar voor het opdienen van het diner voor de beroemde 'Club der Honderd'. De heren zitten op de achtergrond te borrelen. Die visclub hield af en toe wedstrijden in het waterrijke gebied van Nederhorst den Berg.

Op de foto uit 1955 v.l.n.r. Rie Wiegmans, Henk van der Voorn, Ton de Groot, G.A. van der Voorn (Gerard, de baas), Corry de Groot, A.C. van der Voorn-Wiegmans (Ali), Miep de Groot, Annie van der Laan, Agnes Wiegmans, Rika Winkelmeijer, Tiny van der Meer, Hans Jansen (de kok), Riet van der Voorn.

De 'Club der Honderd', opgericht door Jacob van Hoorn (Ome Co) uit Amsterdam, telde voornamelijk Nederlandse artiesten, parlementariërs, radio- en televisiemedewerkers, journalisten en ministers onder haar leden. Medeoprichter en technisch adviseur was de bekende Nederlandse sportvisser Rein Mydema, hij begeleidde de wedstrijden en gaf waar nodig aanwijzingen. Hij publiceerde veel over zijn geliefde sport, zodat hij de eernaam 'Professor in de Hengelsport' kreeg. Hoteleigenaar Gerard van der Voorn (v/h heette het Bondshotel Van der Voorn) staat zelf trots tussen de van overal vandaan opgetrommelde helpende handen. Hij straalt uit zeer vereerd te zijn met het feit dat ze zijn restaurant uitgekozen hebben voor hun jaarlijkse diner. Hij zorgde eveneens voor de visvergunningen, die Krijn Hoetmer verstreekte, zodat de heren

ongestoord konden vissen in het door hem van de Ballast gepachte viswater van de Spiegelpolder.

Krijn zit op de bijgevoegde foto op zijn gemak netten te boeten. Hij is gestorven toen hij ver in de negentig was, waarna hij onder begeleiding van kleermaker annex begrafenisondernemer Willemse naar het dorp is gevaren om begraven te worden naast de Willibrordkerk. ■

Kort overzicht Wereldoorlog II

(Tekst bij de tentoonstelling)

Gerard Baar

Op 28 augustus 1939 kondigde het kabinet-De Geer de Algehele Mobilisatie af. Iedereen voelde daardoor aan dat ons land op elk moment door de Duitsers aangevallen zou kunnen worden. Het openbare leven veranderde op slag, omdat veel gezinnen het wekenlang zonder vader moesten stellen. De legertop stond wél eens in de zoveel tijd verlof toe, maar dat mocht nooit langer dan 24 uur duren.

Het begin van de oorlog op 10 mei 1940 bracht voor Nederhorst den Berg de nodige spanning teweeg, daar de hele (voormalige) gemeente in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ligt. Bijna alle inwoners moesten op 13 mei in alle vroegte halsoverkop geëvacueerd worden naar West-Friesland, want de avond ervoor had de commandant van Nieuwersluis pas om 21.00 uur die opdracht aan onze burgemeester doorgegeven. Het onder water zetten was al in de vroege ochtend van 12 mei in gang gezet. Binnen een week

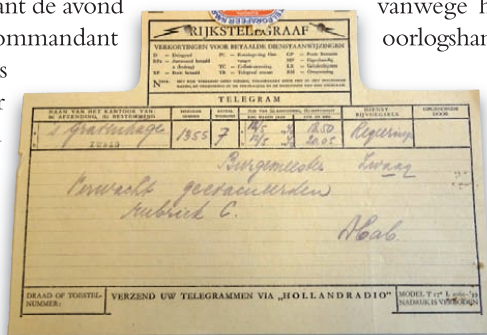
waren de meesten (uitgezonderd de Horstermeeders) weer terug in het dorp, want op de avond van 14 mei had generaal Winkelman in Rijsoord (bij Rotterdam) de Duitse eis tot algehele capitulatie van het Nederlandse leger ondertekend.

Na de overgave kwam het gewone leven weer langzaam op gang. In de Horstermeer leden de tuinders natuurlijk de nodige schade, want daar stond bij het afblazen van de inundatie al 50 cm water op het land. Alle zaai- en pootgoed ging

verloren. Niemand zat bij de pakken neer en begon na het opruimen gewoon opnieuw. De economie trok de eerste drie jaar zelfs aardig aan. De kentering trad midden 1943 in. De Duitsers eisten Hollandse arbeidskrachten op, omdat ze zelf een tekort aan mankracht kregen vanwege hun niet aflatende oorlogshandelingen. Dwangarbeiders moesten de op volle toeren werkende oorlogsindustrie op peil houden. Naast inmiddels ondergedoken Joden, waarvan er sinds eind 1941 al veel door de Duitsers wa-

ren weggevoerd (mede geholpen door een deel van de Nederlandse ambtenaren en politieagenten), kwam er in 1943 een groot aantal jonge onderduikers bij. Zij wilden niet in Duitsland tewerkgesteld worden.

Na D-Day, 6 juni 1944, trokken de geallieerden langzaam op naar Berlijn. Voor West-Nederland kwam de bevrijding pas op 5 mei 1945. De oorzaak was de mislukte oversteek van de Rijn en de daarmee beoogde inname van Arnhem (Markert Garden) in september 1944.

*Op de valreep het telegram aan de burgemeester van Zwaag.
(met dank aan de heer Bakker uit Arnhem)*

Door deze tegenslag voor de bevrijdingslegers zou het voor de inwoners van Nederland boven de grote rivieren een winter worden om niet gauw te vergeten. Er kwam gebrek aan voedsel, mede omdat de Duitsers de aanvoer van voedsel deels blokkeerden als represaillemaatregel sinds de spoorwegstaking van 17 september '44. Het spoorwegpersoneel ging staken omdat ze dachten (net als iedereen) dat met de slag om Arnhem de oorlog snel afgelopen zou zijn. De Duitsers namen vanwege die actie gedu-

voor een zo snel mogelijke opmars naar Berlijn, want de Russen naderden uit het oosten. Het terugveroveren van de Vesting Holland (met zijn waterlinies) op de vijand zou veel te veel kostbare tijd in beslag gaan nemen. De Nieuwe Hollandse Waterlinie kon ook door de Duitsers gebruikt worden! West-Nederland moest zich zien te redden tot de bevrijding.

Op 14 januari 1945 maakte de ene na de andere dorping elkaar wakker met de waarschuwing dat er een razzia op komst was. De Duitsers kwamen via de Heren-

weg de Horstermeer binnengere- den en begonnen alles stelselmatig te doorzoeken.

Iedere man of jongen die in aanmerking kwam voor de Arbeitseinsatz zocht een schuilplaats of vluchtte de polder in. Af en toe schoten de Duitsers laag over het land om schrik aan te jagen. Albert van Benschop lag in het riet bij de

Mobilisatie Nederhorst den Berg van 1 September 1939 – 29 April 1940.

rende het verdere verloop van de oorlog het treinverkeer en ander vervoer in eigen hand. Voedselaanvoer kwam op de tweede plaats. Bovendien vrozen de rivieren dicht in deze strenge winter, zodat het vervoer over water acht weken stil lag. Daarnaast zaten er sinds de aanvang van de staking nog eens 30.000 spoorwegmensen ondergedoken. Tevens speelde mee dat de geallieerden na het zwaar op de Duitsers bevochten Ardenennenoffensief in het begin van 1945 kozen

kade tussen de Blijk en de Horstermeerpolder. Hij werd bang en begon te rennen, waarop een Duitse soldaat richtte en hem neerschoot. Bij de Goog verloor de Joodse onderduiker Frits van Zanten het leven. Hij ging met zijn pistool in de aanval, maar verloor.

Aan het einde van de dag dreven de Duitsers 25 mannen naar het Merwedekanaal achter Vreeland. Een boot bracht ze naar Breukelen. Na het einde van de oorlog zijn ze allemaal teruggekomen.

110.000 weggevoerde Joodse Nederlanders kwamen nooit meer terug. Zij waren in verschillende concentratiekampen vergast of op andere wijze om het leven gebracht of van honger omgekomen. Een niet te bevatten tragedie waar tot het einde van de oorlog nog bijna niemand van wist. De Russen bereikten als eerste de vernietigingskampen in Polen. De bevrijde kampen

lagen vol doden en uitgemergelde nog in leven zijnde gevangenen. In West-Nederland begroette begin mei 1945 de hongerende bevolking met gejuich de vliegtuigen die voedsel (het zogenaamde Zweedse wittebrood) af kwamen werpen. De hongertochten naar de buitengebieden waar nog voedsel te krijgen zou zijn, waren door de toenemende aanvallen van geallieerde vliegtuigen op alles wat zich voortbewoog onmogelijk geworden. Bovendien stond Nederhorst den Berg en omgeving al een paar dagen geheel onder water, want de Duitsers hadden dijken opgeblazen en het gemaal van de Horstermeer stilgezet. De situatie was onhoudbaar geworden, temeer daar er veel onderduikers en evacués binnen het dorp woonden. Het heeft een paar maanden geduurd voordat het gemeentebestuur

Johan van de Berg ziet misschien in 1946 al alle blij Overmeerse- en Bergse huisvrouwen in gedachte voor zich bij de verkoop van zijn bloemen aan de deur.

de situatie weer enigszins onder controle had. De dijken moesten gedicht worden, zodat de gemalen weer hun werk konden doen. Polderjongens staken op bevel de dijk van de Blijkpolder door, zodoende kon ook het Blijkgemaal ingezet worden bij het wegpompen van het water uit de Horstermeer op de Reevaart.

De Horstermeer was natuurlijk het zwaarst getroffen, want daar stond het water meer dan drie meter boven Nieuw Amsterdams Peil. Na het opnieuw droogvallen van de polder volgde er een lange periode van ruimen, terwijl de tuinders daarna hun akkers weer geschikt moesten maken voor de groenteteelt. Een megaklus, maar het is ze gelukt! Het leven begon er na een half jaar weer beter uit te zien. ■

Grafplaat (in bezit van de HKN).

Zeilvereniging ‘De Spiegel’, later WSV ‘De Spiegel’ (1)

Gerard Baar

Voor hetzelfde geld had in 1952 de officiële oprichting van zeilvereniging De Spiegel (later WSV De Spiegel) nooit plaats kunnen vinden. Dat er uiteindelijk genoeg water is om de zeilen te hijsen, heeft wel iets weg van stuivertje wisselen.

Spiegel- en Blijkpolder rond 1936.

Rond 1750 begon de vervening in Nederhorst den Berg en in 1797 bekrachtigde de Utrechtse bestuurder P. 't Hoen met een ferme handtekening het besluit van de provincie om toestemming te verlenen voor het verder noordwaarts vervenen van de Spiegelpolder gezien vanaf de Ankeveensevaart. De eigenaren kregen al die tijd wel de verplichting voor elke roede opgebaggerd slijk een stuiver te betalen aan een door de overheid ingesteld droogmakingsfonds. De insteek was dat er na het staken van het slagturven genoeg geld gespaard zou zijn om de polder weer droog te maken. Eind negentiende eeuw kwam er een einde aan de turfwinning, ook in de Blijkpolder, want deze was eveneens ten prooi

gevallen aan de vraag naar brandstof. Vanaf 1900 begon een ingenieur, de heer A. Obreen, zich in te zetten voor de drooglegging van het door vervening gevormde landschap van dobbers en akkers in de gehele Vechtstreek. In andere gemeenten waren er al heel wat akkers door de storm weggeslagen, maar in Nederhorst den Berg hadden de verveners zich keurig aan de vereiste afmetingen gehouden. U kunt dat goed zien op de vogelvluchtansichtkaart, die een paar jaar voor WOII is genomen (rond 1936). Waarom wilde de heer Obreen, onder meer met, vanaf 1906, de volledige steun van de Bergse huisarts Dr. Wartena, zijn droogmakingsplan zo graag verwezenlijken? Hij gebruikte als argument dat de

ontstane situatie allerm minst bijdroeg tot een gezond leefklimaat voor de inwoners van het gebied. Daar viel wel iets voor te zeggen, malaria was geen onbekende ziekte in de Vechtstreek. In iedere schoolklas hing een veelzeggend gedichtje. Dit moesten de kinderen gelijk na het “*aap, noot, mies*” leren opzeggen. De tekst, een tamelijk bloeddorstige, luidde als volgt: ‘*Zie je een mug met een lange poot, aarzel niet, maar sla hem dood*’.

Het is nergens in de omgeving tot droogmaking gekomen, wel tot demping. Het landgoed Terra Nova (aan de Vechtdijk van Vreeland naar Loenen) is ontstaan door het storten van Amsterdams huisvuil in een stukje van de Loenderveenseplas. Deze zou in principe helemaal dichtgegooid worden, zodat er zich tuinders konden vestigen. Het grootste gedeelte van die plas dient nu als drinkwateropslag voor de gemeente Amsterdam.

Begin dertiger jaren begon de Amsterdamsche Ballast Maatschappij met de aankoop van grond en water in de Spiegelpolder. In 1936 kwam de officiële toestemming om te gaan ontgronden tot een diepte van twintig meter. Tot die tijd boerden er wat keuterboertjes op de akkers, onder andere Dirk Hoetmer (aan het Ankeveensepad) Henk van Ee aan de Kees Jan Toonenkade, de gebroeders Versteeg (op een achterafboerderijtje aan het einde van de Dammerweg) en Ko van Ee aan de Dammer-

weg. Diens later leegstaande schuur (of stal) speelde een grote rol bij het prille begin van de zeilsport in de Spiegelpolder. Maar eerst moest de Ballast ruimte maken. Het bedrijf pakte alles heel voortvarend aan, want het zand onder het laagje bagger zou goed geld op gaan brengen. Amsterdam zat er vanwege de bevolkingsgroei om te springen. De oorlog gooide roet in het eten.

Zandwinning achter de Dammerweg. Opname uit 1944.

In 1942 staakte de Ballast noodgedwongen de zuigwerkzaamheden vanwege een door de geallieerden afgeworpen kettingbom. De sluis, die noodzakelijk was om het zand naar de Vecht af te voeren, was wel net in gebruik genomen.

Opening van het zeilseizoen in 1954 op de plek waar zich nog altijd de ingang van de zeilvereniging bevindt.

Door puur toeval lagen er in datzelfde jaar ineens twee zeilboten, een jacht en een kano in de Spiegelpolder. Hoe kwam dat zo? Wasserij De Vechtstroom van Jan Franssen aan de Dammerweg had onder haar clientèle in Amsterdam de was van een grote fietsenzaak, waarvan de eigenaar tamelijk goed in de slappe was zat. Het gezin bezat bovengenoemde recreatievaartuigen. Ze waren echter bang dat de Duitsers ze op een dag in beslag zouden nemen omdat ze in de stad nogal in het zicht lagen. De boten mochten afgemeerd worden aan de akker achter het huis van zijn broer Gijs Franssen (voorzitter van de Spiegelpolder), op de plek waar de zeilhaven ligt. Diens zoon Gijp en zijn vriend Karel Scherpenhuijsen

mochten van de zeilboten en de kano gebruik maken wanneer ze maar wilden. Intussen lag er in het midden van de Spiegelpolder al een behoorlijk stuk open water, zodat zij al peddelend na wat omwegen een begin konden maken met het zichzelf aanleren van de kunst van het zeilen. Ze raakten er aan verknocht. Na de oorlog schaften Gijp en

Karel allebei zelf een zeilbootje aan. In 1949 kreeg Karel verkering met Gijps' zus Trix (eigenlijk Trijntje), die natuurlijk allang gebruik maakte van hun zeilboten.

Op zondag mocht er echter officieel niet gezeild worden, want het gezin was gereformeerd. Moeder Geertrui Franssen-Snel dacht daar wat ruimer over en vond het goed dat ze na de zondagse

Links Karel Scherpenhuijsen, rechts Gijp Franssen. (De oprichters)

middagmaaltijd het water opgingen. Ze stelde wel als voorwaarde dat bij het luiden van het Angelus (dat klinkt altijd om zes uur uit de toren van de katholieke kerk) de zeilboten keurig afgedekt aan de akker moesten liggen. Zo hielpen de godsdiensten elkaar toch ongemerkt want de Gereformeerde Kerk had geen kerkklok. De kinderen Franssen en aanhanger dienden uiterlijk half zeven voor de tweede keer in de kerk te zitten. De katholieke jeugd moest wat later ook voor de tweede keer naar de H. Maria Hemelvaart om het Lof bij te wonen.

Er verschenen langzamerhand wat meer zeilboten op de zich uitdijende plas. Trix, die op de foto trots in haar eigen zeilboot aan het roer zit, zag niet op tegen het optuigen. Zo gauw het kon pakte ze de boot om de al tamelijk grote plas op te gaan. Eén keer heeft ze aardig in de rats gezeten. Bij het wegvaren was de hemel blauw, maar toen ze eenmaal driekwart onderweg naar de overkant was, barstte er binnen een paar minuten een hevige bui los. Zonder ergens op te letten slaagde ze er in haar boot tussen het riet te manoeuvreren. Ze dook gauw onder het zeil om te schuilen voor het noodweer. Toen de bui over was en ze er onder vandaan kroop, hoorde ze een welgemoed "ook goedemiddag". Ze bleek ongezien precies tussen twee aan de kant zittende hengelaars terechtgekomen te zijn.

In 1952 kwam het er toch van, Gijp en Karel besloten een zeilvereniging op te richten. Ze kregen meteen een paar andere enthousiaste zeilers mee. Deze kozen Gijp, de meest ervarene, unaniem als voorzitter. Karel nam het secretariaat op zich en Cees van Emmerik ontfermde zich over de centen. Leden wa-

ren Herman Snel en Jan Franssen (veel bekender onder de naam Spam). De niet meer voor koeien in gebruik zijnde stal van boer Ko van Ee bombardeerden ze tot clubhuis. Hun boten lagen daar toch al gestald gedurende de winter. Jan Middelhoop, die in Loosdrecht bij botenbouwer Baay werkte, repareerde daar de zomers opgelopen averij. Houten boten vergden veel onderhoud. Wanneer bij de jaarlijkse opening van het seizoen (op 1 april) de boten weer naar het water waren gesleept, kon het onderkomen tot de sluiting (op 31 oktober) gebruikt worden voor feestjes. Het feestcomité

Gijp Franssen spreekt de leden van WSV 'De Spiegel' toe in 1954.

legde dan een paar planken over de groep, zette een pick-up op een tafeltje om plaatjes te draaien en klaar was kees. Om kwart voor twaalf toog iedereen huiswaarts, na gezongen en misschien wel gedanst te hebben.

In 1956 lobbyde poldervoorzitter Gijp Franssen (vader van Gijp) bij de Ballast voor de pas opgerichte zeilvereniging. Hij kreeg het voor elkaar dat dat bedrijf een overbodige houten keet naar de akker achter zijn huis voer. De opening van dat seizoen kreeg daardoor een feestelijk tintje. Burgemeester en wethouders waren uitgenodigd en Crescendo zorgde met meegelopen fans voor de muzikale

omlijsting bij de in gebruik name van het eerste clubhuis. Burgemeester Harinxma thoe Sloten had weliswaar de aangevraagde subsidie geweigerd op grond van het feit dat iemand die een zeilboot kon betalen geld genoeg had om het een en ander te bekostigen, maar mocht desondanks toch komen. De straf voor die afwijzing liet niet lang op zich wachten. Harinxma had te kennen gegeven dat hij graag wel eens mee wilde varen in zo'n zeilboot. Geen probleem natuurlijk, aftredend voorzitter Gijp ontfermde zich over hem en gaf instructies hoe te handelen bij het overstag gaan. Het was dan belangrijk om zodanig te bukken dat de giek het hoofd niet kon raken.

over voor het plaatsen van een bank aan de polderkant, waar niet-zeilers konden zitten om het allemaal te bekijken. Vader Gijs Franssen zat daar, samen met een paar andere ouderen, te praten en te kijken naar wat er zich afspeelde op de zeilhaven. Hij dankte de hemel dat hij zelf niet met een zeilboot het water op hoefde. Hij zwoer, net als zijn kompanen, bij zijn roeiboot, dat gedoe met dat op-tuigen vonden ze maar niks. Die leugenbankzitters hebben postuum gelijk gekregen, want ik heb gehoord dat de vereniging anno 2015 meer roeiers dan zeilers onder haar leden telt. Die nieuwe trend schijnt per roeiboot heel wat stuivers op te leveren. WSV de Spiegel heeft

Leden en belangstellende familieleden luisteren naar de voorzitter. De jongeman links op de foto met zonnebril is Spam. Op de achtergrond de stal van Ko van Ee.

Trix (Trijntje) maakt een tochtje

Bij de eerste de beste keer was het al raak, de burgemeester dook wel omlaag, maar vergat dat hij zijn onafscheidelijke hoed op had. Deze dreef, geholpen door de wind, een aardig eindje van de boot weg. Gijp heeft heel wat keren moeten laveren om de hoed van zijn voorname gast te redden. Omdat het clubhuis niet zoveel gekost had, bleef er genoeg geld

door de toenemende animo voor het roeien met Gigs (zeewaardige roeiboten, bemand door acht man en een stuurman) een enorme financiële kick gekregen om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.

Met dank aan mevrouw Trix Gouw-Franssen voor de foto's en haar verhaal er omheen. ■

Alfer III van der Horst met Belia van Braeckel en Mabelia van den Woude op Huis Ter Horst

Els N.G. van Damme

In het jaar 1345 stierf Alfer II. Zijn zoon Alfer III moest nu het vaandel overnemen. Hij was zo ongeveer 5 jaar, nog heel jong dus. Waarschijnlijk heeft zijn moeder Hadewich de voogdij over haar zoon gevoerd tot hij volwassen was. Zoals wij later zullen zien is Hadewich wellicht om die reden pas in 1352 opnieuw in het huwelijk getreden. Misschien was er nog een 'toeziend' voogd, maar dat wordt niet gemeld.

Kennismaking met Alfer III

Van Wittert van Hoogland¹⁾ weten we dat Alfer III pas in 1355 beleend werd en dus toen pas verantwoordelijk kon worden gesteld voor Huis Ter Horst en de verdere eigendommen die zijn vader hem naliet. Uit een aantal gebeurtenissen blijkt dat Alfer III veel aanzien genoten moet hebben. Hij was lid van de Ridderschap van Utrecht en nam daar deel aan belangrijke besluiten, die door hem werden 'meegezegeld', dat wil zeggen van zijn handtekening voorzien.¹⁾

Het moet indrukwekkend en eervol geweest zijn op de bisschoppelijke vergadering van 17 mei 1375 de gedenkwaardige bezegeling bij te wonen van de Stichtse Landbrief, een soort 'grondwet van het Sticht', geïntroduceerd door bisschop Arnold van Horne. Het was een voor het Sticht heel belangrijke gebeur-

tenis (*afb. 1*): de Staten van Utrecht werden geboren. Daarmee werd orde geschapen in deze chaotische tijd, waarin de bisschoppen en kapittels geleidelijk hun macht en gezag kwijtraakten.

Dat was vooral het gevolg van een voortdurend groot geldgebrek vanwege alle oorlogsinspanningen. Alles hing nu af van de vaardigheden die de bisschop had

om zijn geldgebrek op te lossen en niet te hoeven overgaan tot het sluiten van leningen en het verpanden van eigendommen.

Het steeds opnieuw opleggen van belastingen om zijn geldnood

te lenigen, maakte de steden en de ridderschap in het Sticht weerbarstig en argwanend over de bekwaamheden van de bisschoppen. En bovendien had men ook buiten de Stichtse grenzen inmiddels de indruk dat Holland sedert de

Afb. 1 Stichtse landbrief.

succesvolle acties van de in 1296 vermoorde Floris V, het Sticht had overvleugeld. Die Hollandse hegemonie bleef naar buiten toe de verhoudingen verwarren. Maar daar wilde men niet aan en zelfs nog in 1430 schreef Utrecht aan de stad Bazel dat het Sticht en Holland toch echt afzonderlijke Staten waren.²⁾

Afb. 2 Resten van Huis Mathenesse, Schiedam.

Met bisschop Arnold van Horne (1371-1378) veranderde er dus zeer veel. Voortaan hadden niet alleen de bisschop en zijn kapittels het voor het zeggen, maar kregen ook de ridderschap en de Stichtse steden officieel ‘een stem in het kapittel’. Zij vormden een gezamenlijke stem bijvoorbeeld in de belastingregelingen en in de besluiten van de bisschoppen. Vanouds had de invloed geheel gelegen bij de geestelijkheid.

Deze nieuwe ‘democratische’ situatie was wel wennen. Dit historisch belangrijke moment betekende een grote omslag in de politieke situatie in het Sticht en daaraan heeft Alfer III een beetje meegewerkt en het zeker beleefd.

Verdere bekende activiteiten van Alfer III

In 1386 was Alfer onder meer getuige bij een verdrag tussen de bisschop en de Heer Splinter van Loenersloot. Het betrof een vonnis dat over Splinter voltrokken moest worden. Deze gedroeg zich als roofridder en had onder meer burgers gevangen genomen en bestolen. Hij werd tot een schadevergoeding veroordeeld, een straf die echter niet veel uithaalde. Maar dat was dan ook nog niet alles. De bisschop Van Horne belegerde het kasteel Loenersloot in 1378 en het duurde tot 1386 voor de eigenaar weer in bezit van zijn kasteel en landerijen kwam, nadat hij vergiffenis had gevraagd en de schadevergoeding had toegezegd.³⁾

Alfer III nam zelf ook actief deel aan de organisatie van ontginningsactiviteiten in onze omgeving en heeft daarin bijgedragen aan de vormgeving van ons landschap. Behalve het gebied rond Overmeer, waar hij al land bezat, pachtte hij in 1380 de tienden van Kortenhoeft, Ankeveen en de Horstwaard van het kapittel van Sint Marie. In 1391 kreeg hij van zijn zwager Wouter van Matenesse voor het gerecht in Overmeer 170 morgen (150 ha) land. Wouter was gehuwd met Lysbeth, de dochter van Alfer II. Het lijkt hetzelfde stuk land te zijn dat deze als bruidschat aan zijn dochter Lysbeth had meegegeven. Het land kwam later toe aan zijn zonen: Alfer IV en Johan en werd toen, zoals alle ontginningsgronden in deze buurt, onder beheer van het kapittel Sint Marie gesteld. Uit de veenontginningsvloeiden hun inkomsten binnen.

De Matenessers en de Van der Horsten waren niet alleen familie van elkaar, maar waren ook bijzonder met elkaar bevriend.

In 1393 schoot Alfer III te hulp bij de ramp die hun Huis ‘te Riviere’ trof, ook wel genoemd ‘Huis Mathenesse’ te Schiedam, waar de familie Matenesse verbleef. Hij hielp dit kasteel te herstellen na de ernstige schade die in 1351 was toegebracht bij één van de twisten tussen de Hoeken en de Kabeljauwen. Beide families hingen de Hoekse partij aan en zoals velen raakten ook de Matenessers daardoor veel van hun goederen kwijt in de partijstrijd. Hun kasteel was voor de bisschop van groot belang voor de verdediging van het Sticht. De inbreng van Alfer bij het herstel van dit kasteel droeg er wellicht aan bij dat op 1 augustus 1393 Alfer en zijn zwager Wouter van Matenesse tot ridder werden geslagen. Nu is er van hun kasteel nog slechts een ruïne over (afb.2).

Afb. 3 Resten van Kasteel Brakel.

Na een welbesteed leven stierf Alfer III in 1403, ongeveer 63 jaar oud. Zeer waarschijnlijk werd hij naar gebruik in de kerk op de Berg begraven, maar daarover zijn bij uitgevoerde restauraties geen gegevens of herinneringen in de kerk gevonden.

De echtgenoten van Alfer III

Alfer III, geboren ca.1340, blijkt twee maal getrouwd te zijn. Er is een huwelijk bekend met Mabelia van den Woude,⁴⁾ dat plaatsvond vóór 1377, maar onduidelijk is hoe lang voor 1377. Alfer was toen al bijna 40 jaar, dus was vermoedelijk al eerder getrouwd geweest.

Er is een bericht dat ene Belia van Braeckel en ‘Alphardt’ van der Horst samen een dochter Kerstijn (= Christine) hadden.⁵⁾ Maar welke Alfer was dat? Wittert van Hoogland vermoedde dat Belia van Braeckel de vrouw was van Alfer IV, maar dat kan niet juist zijn, want Alfer IV werd pas geboren rond 1375. Dus zij moet bij Alfer III horen! We stellen dus vast dat Alfer III inderdaad twee maal getrouwd is geweest, zonder overigens de

data van deze huwelijken te kennen. Het eerste huwelijk zal zeer waarschijnlijk gesloten zijn ongeveer in de tijd dat Alfer zijn vader opvolgde en wij zagen dat die opvolging officieel in of kort na 1355 plaatsvond. Toen was Mabelia van der Woude nog te jong om te trouwen, of zelfs nog niet geboren. Betrouwbare

gegevens beschrijven Mabelia als “land-eigenares in Warmond” in 1359, 1362 en 1367.⁵⁾ Mabelia moet dus in elk geval vóór 1359 geboren zijn. We kunnen er dus vanuit gaan dat zij Alferts tweede vrouw was.

Wie was Belia van Braeckel en wanneer leefde zij?

Belia van Braeckel (veelal Brakel geschreven) is in de historische bronnen alleen terug te vinden bij Wittert van Hoogland, maar hij wist waarschijnlijk ook heel weinig over haar en plaatste haar dus ten onrechte aan de zijde van Alfer IV, die nog geboren moest worden. Hij kende wel haar ouders, “*Eustachius van Brakel, heer van Zuilichem en Odilia van Leijenberch*”.⁶⁾

Er bestaan verschillende families Van Braeckel (Brakel), veelal uit Brabant afkomstig, maar Alfer zal gezien zijn afstamming een verbinding zijn aangegaan met een vrouw uit een adellijke familie. Dan moeten wij haar zoeken in de familie Van Braeckel uit de Bommelerwaard. Daar stond eens hun ‘Huis te Brakel’ uit de 9e eeuw; het werd in 1672 opgeblazen (afb. 3). Deze adellijke familie Van Braeckel stamt af van Eustachius (ook: Staes, Steeskina, Steesken) van Braeckel en

Het echtpaar Steeskinus van Braeckel en Bertha (Baarte) Uten Goye had een zoon Staeske de Jonge (ca. 1295- na 1343), die gehuwd was met Bertha van Neijnsel, uit een vooraanstaande Bossche patriërsfamilie. Zij hadden ook weer een zoon Steskinus, die geboren is ongeveer 1315/20. Hij is waarschijnlijk identiek met Eustachius van Brakel, de door Wittert van Hoogland genoemde vader van Belia. Steskinus zal gehuwd zijn omstreeks 1330/40, een periode waarin ook de geboortedatum van Belia kan liggen. Alfer en Belia zijn dus ongeveer van dezelfde leeftijd geweest. Tot wanneer Belia geleefd heeft, is niet bekend. We kunnen alleen veronderstellen dat dat niet heel lang voor Alfere tweede huwelijk zal zijn geweest, dus in de jaren 70. Eustachius/Eustaes bezat de genoemde Heerlijkheid Brakel. Diens kleinzoon Staeske was de laatste bewoner (1420) van (toen) de Hofstede Brakel in de Bommelerwaard, tegenwoordig bekend als “*Het Spijker*”⁹⁾ (afb. 4).

Tabel I. Voorouders van Belia van Braeckel

Staeskinus van Braeckel <i>(ca. 1295 - na 1343)</i>	X	Bertha van Neynsel <i>(?-?)</i>	Otto van Leyenberch <i>(ca. 1321)</i>	X	Petronella Sloyers <i>(19/6/1367)</i>
Eustachius van Braeckel <i>(1315/20- vóór 1398)</i>		X		Oedele van Leyenberch <i>(overl. vóór 1377)</i>	
Belia van Braeckel <i>(ca. 1340-?)</i>		X		Alfer III van der Horst <i>(ca. 1340-1403)</i>	
Kerstijn, Odilia, (Otto?)					

Bertha Uten Goye.⁷⁾Voor de structuur van deze familie, weergegeven in tabel I, volgen we voorlopig de meest recente zienswijze uit de publicatie “*Van Brakel (onder constructie)*”.⁸⁾

De ‘stammoeder’ Bertha Uten Goye was van edele afkomst. Het geslacht van Goye was een machtige familie al bekend uit het jaar 944. Zij waren verwant aan de West-friese graaf Gerulf, de voor-

Afb. 4 Het 'Spijker' te Brakel.

ouder van het Hollandse gravengeslacht.¹⁰ Bertha was een dochter van Gijsbrecht I Uten Goye en Margaretha van Teylingen. Deze Margaretha had een broer Jan en een zuster Christina. Christina staat te boek als een fameuze abdis van het Cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst bij Noordwijk. Zij verbleef in het klooster van 1305 tot haar dood op 5 oktober 1342. In 1322 werd zij er abdis.¹¹ Haar broer Jan van Teylingen was ongehuwd en gefortuneerd. Toen hij overleed kwamen zijn zusters Christina en Margaretha in aanmerking voor de erfenis.¹² Christina werd dientengevolge ook vermogend en zij is bekend geworden als een groot weldoener. Zij moet een belangrijke rol gespeeld hebben in de familie, en waarschijnlijk is zij als een beroemd familielid de naamgever van genoemde dochter Kerstijn (= Christina), die uit Alferts huwelijk met Belia van Brakel is geboren. De naam Kerstijn is namelijk niet via de vernoemingregels te achterhalen.

Achtergronden van Alferts tweede vrouw Mabelia van der Woude

In of even vóór 1377 ging Alfer zijn tweede huwelijk aan met Mabelia van den Woude.³ Zoals vastgesteld werd, was Mabelia vóór 1359 geboren, dus was zij 18 jaar of ouder. Alfer liep tegen de 40 jaar.

Mabelia was afkomstig uit het Huis te Warmond (afb 5). Haar vader Jacob XIV van den Woude, was geboren en getogen in Warmond. Haar grootouders Jacob XIII en Elisabeth van Zuijlen Anholt liggen begraven in de Parochiekerk aldaar. De heren van Warmond hebben in ruim vijf eeuwen de geschiedenis van het dorp bepaald. De omgeving van Warmond was aanvankelijk een moerassig veenlandschap, maar werd uiteindelijk door toedoen van de heren van Warmond, die de ontginningen reguleerden, een welvarende landbouwgemeenschap. Hun kasteel Warmond werd meerdere malen verwoest want ook zij hingen de Hoekse (verliezende) partij aan.

De eerste maal gebeurde dat al in 1392, toen Mabelia's vader Jacob van den Woude nog leefde. Hij stierf in 1395.

Mabelia's moeder was Elisabeth van der Does uit een oud adellijk geslacht, verwant aan families als Van Nassau, Van Zuylen van Nijveldt, Van Reede, Van Lynden en Van Wassenaer. De oudste bekende is Diederick van der Does uit de jaren tachtig van de 13e eeuw. Zij leefden in Huis ter Does bij Leiderdorp (afb. 6), waarvan vrijwel niets over is. (afb. 7)

dochter van der Does, maer zy en hadden gheen kinder te saemen, daer nae nam hij een ander wijff een rijckmans dochter van delfft, geheeten Jan Bogge, ende was genompt Jonc-vrouw Floris Katrijn en was een dochter van Zweeten ende was int jaer 1370, daer hij mede nam in huwelick groote goeden in Delfflant en in Maaslant''¹⁴⁾.

Jacob van den Woude is dus door zijn later gesloten huwelijk met Florentia (Floris Katrijn) blijkbaar veel goederen rijker geworden. Haar vader Jan Bugge was

Tabel II. Voorouders van Mabelia van den Woude

			1. Dirk van der Does	X	Clementia van Santhorst
				(ca. 1322)	
Jacob Jacobsz. van den Woude	X	Elisabeth v. Zuijlen Anholt	2. Jan Jansz. Bogge	X	Catharina Florisdr. van Swieten
(-1344)		(-1365)	(- vóór 1379)		(- na 1382)
<hr/>					
Jacob van den Woude		X	1. Elisabeth van der Does	X	2. Florentia Bogge
(ca. 1311-1395)		(ca. 1359?)	(ca. 1335-1361)	(1370)	(ca. 1326-1409)
<hr/>					
	Mabelia	X	Alfer III		
	(ca. 1355-1389)	(vóór 1377)	(ca. 1340-1403)		
Alfer IV, Clementia, Jan? Clara?					

Met het huwelijk van Mabelia's ouders, Jacob XIV en Elisabeth van der Does (zie Tabel II) was iets precairs aan de hand, dat door oudere schrijvers uitvoerig bediscussieerd is. In vroege verhalen, uit 1727⁵⁾ en uit 1795¹³⁾ vinden wij beschreven dat Elisabeth van der Does na 15 jaar huwelijk met Jacob van den Woude geen kinderen had gekregen. Ook later nog verscheen het illustratieve verhaal dat Mabelia's vader als vrouw had genomen "Vrouwe Elysaabeth Dirx

een patriciër en had wel is waar een lagere maatschappelijke status, maar was financieel zeer draagkrachtig.¹⁵⁾

Volgens de 'wet' was dus Elisabeth van der Does Mabelia's moeder, maar Mabelia had de genen van Florentia Bogge (ook wel Bugge gespeld). Deze afstamming zal mogelijk door de familie (en ook historisch) ontkend zijn. Ook Wittert van Hoogland noemt Florentia niet. De vader van Elisabeth was Dirk van der Does, gehuwd met Clementia van Sant-

Afb. 5 Kasteel Warmond.

horst uit het beroemde geslacht Van Was-senaer, al sedert 1305 Ambachtsheren van Zoeterwoude. Elisabeth van der Does stierf in 1361 en Jacob trouwde in 1370 met zijn ‘concubine’ Florentia Bogge.¹⁶⁾ Deze wijze van omgang was in die tijd geaccepteerd, want men streefde ernstig naar nageslacht.

Het huwelijk van Alfer met Mabelia lijkt in de familie goed gevallen te zijn. Als huwelijksgift kreeg Alfer III van zijn moeder Hadewich (Haestien) van Bloemenstein in 1377,¹⁷⁾ *“twee boerenhoeven met land op Ruwen in Delfland en 15 morgen land en 2 hont (= ca. 2800 m²) met de woning die erop staat in Schipluiden”*, die zijzelf van de abt van Egmond in leen had. Met de bepaling dat dit zou vererven *“op de kinderen van Alfer en Mabelie, dochter van heer Jacob van den Woude”*.

Ook hieruit maken wij op dat zij omstreeks 1377 getrouwd zijn. Al deze goederen konden niet versterven, dat wil

zeggen zij moesten in de familie blijven zolang er nakomelingen van Alfer of van zijn vrouw in leven waren. In 1389, bij de dood van Mabelia, gingen die bezittingen officieel naar Alfer van der Horst. In 1399 erfde Alfer bij de dood van zijn moeder ook de goederen die zij bezat in de Lier. Deze bleven tot 1536 eigendom van de familie.

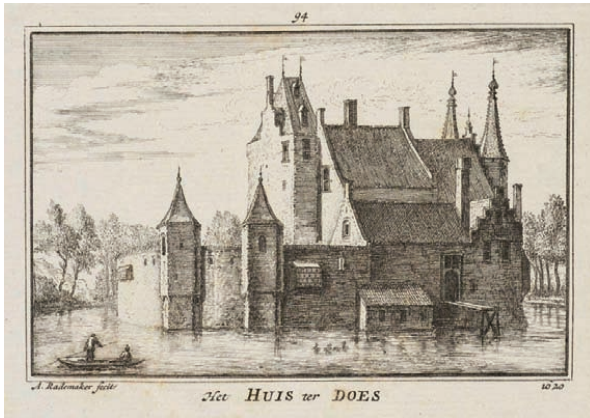
Mabelia vulde verder het familiebezit Van der Horst aan met een hofstede en erf in Warmond en met de huur van een woning in Warmond.

Zoals eerder vermeld, moet óók via de familie Bogge het vermogen van Alfer zijn toegenomen. Daar zijn geen gegevens over gevonden.

De kinderen van Alfer III

Wij hebben dus vastgesteld dat het echtpaar Belia van Brakel en Alfer een dochter Kerstijn had en nemen aan dat zij de naam ‘Christine’ aan de beroemde abdis

van het cisterciënserinnenklooster Leeuwenhorst ontleend hebben.¹⁸⁾ Kerstijn trouwde vóór 1395 met Aemt (Arend) de Cock van Oppijnen¹⁹⁾, die al een huwelijk achter de rug had en dus misschien al wat op leeftijd was. Arent overleed in 1422. Kerstijns leeftijd kennen wij niet, maar zij moet na 1356 geboren zijn: dat was ongeveer de tijd dat haar ouders trouwden. Zij zal nog jong geweest zijn toen zij trouwde, want zij leefde tot 14 september 1439 en zij heeft 8 kinderen gekregen.⁵⁾

Afh. 6. Huis Tèr Does (A. Rademaker 1720).

Misschien was Kerstijn wel de eerste dochter van Alfer en Belia. Wittert van Hoogland maakt melding van meer kinderen. Hij noemt ook een dochter Odilia. Zij droeg de naam van Belia's moeder, die volgens Wittert van Hoogland de naam Odilia van Leyenberch heette (zie tabel I). Deze naam Leyenberch komt sedertdien niet meer in de literatuur voor. In oudere literatuur wordt Van Leyenberch wel als één van de wapenkwartieren van het geslacht Van der Horst genoemd²⁰⁾, dat betekent dat zij tot de familie behoorde. Waarom wij die naam

nu niet meer in de annalen kunnen terugvinden, heeft te maken met het feit dat er in adellijke families in opeenvolgende generaties geregeld wisselingen in naamkeuze voorkwamen. Men noemde zich immers naar de plek waar men zijn domicilie had, zoals 'Van Wulven' ook plotseling 'Van der Horst' werd. Zo zijn ook de namen Van Leyenberch en Schonauwen met elkaar verweven.

Uit een studie uit 1993²¹⁾ is te herleiden dat Otto van Schonauwen, een zoon was van Jan I van Leyenberch, die soms zelf nog als Van Leyenberch 'zegelde' (= zijn handtekening zette). En... Otto van Schonauwen had een dochter Oedele! Wittert gaf ons waarschijnlijk hierover de juiste informatie! Ongewis blijft het bestaan van een door hem genoemde Otto van der Horst. Het zou een zoon van Belia kunnen zijn, maar dan geboren ná (een) Alfer, wellicht overleden.

Alfer was natuurlijk de eerste zoon, vernoemd naar zijn vaders vader Alfer II en het lijkt het voor de hand liggend dat hij een zoon van Mabelia van der Woude was. Dat klinkt door in het hiervoor beschreven leengoed dat in 1377 door grootmoeder Hadewich als huwelijksgeschenk gegeven werd en dat uiteindelijk bestemd was "voor de kinderen van Alfer en Mabelie". Uit het huwelijk met Mabelia van der Woude ontsproten volgens Wittert van Hoogland de kinderen Alfer, Jan en Oedile. Jan en Odilia komen hierna nog speciaal ter sprake.

De naamgevingstraditie volgend, verwachtten we nog Hadewich, (moeder van Alfer II) en Jacob, (Mabelia's vader) als tweede zoon. De namen Hadewich en Jacob, zijn waarschijnlijk achterwege gebleven omdat deze grootouders nog leefden en men vernoemde nog levende familieleden doorgaans niet.²²⁾

Tot slot dook er tijdens deze studie nog *Clementia* op. Onder de naam Clemeyns van der Horst blijkt zij van 1411-1432 één van de abdisen van de adellijke vrouwenabdij Rijnsburg geweest te zijn.²³⁾ Al in 1395 functioneerde zij daar als non, die haar geloften al had afgelegd. Vaak werden de meisjes al als schoolkinderen in het kloosters toegelaten en werden dan nog enkele jaren als novicen opgeleid voordat zij hun geloften mochten afleggen. Clemeyns zal dus niet veel later dan 1375 geboren zijn en derhalve een dochter van Alfer III zijn en niet een dochter van Alfer IV, zoals Wittert suggereerde, want Alfer IV trouwde pas in 1401. Zij kán vernoemd zijn naar haar overgrootmoeder Clementia van Sant-horst en is waarschijnlijk de eerste dochter van Alfer en Mabelia. Wij zullen nooit weten of deze naamgeving misschien een vervanging was van 'Elisabeth', de naam van haar ongelukkige grootmoeder, die geen kinderen kon krijgen. Clemeyns staat ook vermeld in het dodenboek van de abdij, opgetekend uit "mondeline getuigenissen" van de abt Stephanus van Rossum.

Aangezien de abdij Rijnsburg oude vriendschappelijke contacten onderhield met de grafelijke familie, verkeerde Clemeyns geregeld in hoge kringen. Zo had zij te maken met Jacoba van Beieren en haar man Jan van Brabant, die zij als zij in

Den Haag verbleven van "Zuyckerkoucken" voorzag. Het recept is nog bekend. Het waren gemberkoeken met honing.

Clemeyns heeft een zeer belangrijke tijd meegemaakt. Het kloosterleven werd in het begin van de 14^e eeuw gekenmerkt door verslapping van de aloude regels van persoonlijke armoede en vroomheid. Eigendommen, zoals landerijen en geld werden de kloosterlingen toegestaan en er was een vrijere omgang buiten de muren van het klooster.

Afb. 7. Kasteelterrein Huis Têr Does te Leiderdorp, thans boerderij Doeshof.

De nonnen verlangden een wereldlijke hofhouding, zoals de adel eigen was, met kamerdiensers en 'edelknappen'. Daartegenover stond echter wel een toenemende persoonlijke drang naar weldoen, zoals met giften en wilsbeschikkingen.

Nadere kennismaking met de kinderen Odilia en Jan van der Horst

De namen van de kinderen Odilia en Jan (Johan) openen onvermoede en vooralsnog onbekende familieverbanden met een Haarlemse familie Van der Horst, beschreven door Koene.²⁴⁾

Koene schreef een kroniek over de ridders van Assendelft. Daarin figureert

Odilia van der Horst als derde vrouw van Barthoud van Assendelft. Ook Wittert van Hoogland meldde al dat Odilia gehuwd was met Barthoud van Assendelft. Wij mogen dus met vrij grote zekerheid aannemen dat deze Haarlemse Odilia identiek is aan de door Wittert van Hoogland genoemde Odile. Op 26 mei 1412 heeft Barthoud haar 'gelijflicht' (van levensonderhoud voorzien voor als zij weduwe zou worden). Zij zullen omstreeks die tijd getrouwd zijn. Barthoud, geboren rond 1370, was toen hij haar trouwde ongeveer 42 jaar. *Onze* Odilia, uit het eerste huwelijk van Alfer III, moet geboren zijn vóór ca. 1375, haar leeftijd liep dus al tegen de 40 jaar. Ze hebben geen kinderen gekregen, wat volgens Koene wel de bedoeling van dit huwelijk moet zijn geweest, want Barthoud had nog geen kinderen. Odilia is kort vóór 1422 overleden.

Afb. 8 Kasteel Assumburg, Heemskerk.

Odilia van der Horst was voor Koene van onbekende oorsprong en hij komt eigenlijk tot zijn eigen verwondering tot de slotsom dat zij uit een burgerlijke familie stamde. Hij kwam daartoe omdat hij er niet in slaagde het bestaan van een

adellijke familie Van der Horst te vinden, waartoe Odilia van der Horst zou behoren. Maar die bestond dus wel in Nederhorst. Uit Koenes beschrijvingen komen we wel meer te weten over Oedele.

In tegenstelling tot wat Koene vermoedde, was Oedele dus zeker niet als "burgermeisje" een "te minne partij" voor Barthoud.

Oedele van der Horst, leefde als derde vrouw van Barthoud van Assendelft met hem in slot 'De Assumburg' in Heemstede (*afb. 7*), dat hij had laten bouwen op de drassige oever van de Vliet.

De Haarlemse familie van der Horst wordt door Koene beschreven als een zeer godvruchtige familie, waaruit veel priesters en religieuzen zijn voortgekomen.

Opvallend is de nadrukkelijke vroomheid die ook Oedele uitstraalde. Dat zegt iets over haar achtergrond en doet ons beseffen dat zij van zeer godvruchtige huize was. Dat blijkt ook wel uit het feit dat er tenminste 17 leden van de verwante families van Braeckel, van der Does, Van der Woude, Van Haarlem en Van Wulven het kloosterleven zijn ingegaan. Zij leefden in de vrouwenabdij Rijnsburg²⁵⁾ en ook in het deftige cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst.²⁶⁾ De cisterciënzerorde, opgericht in 1098 in het franse Citeaux eiste een strikte naleving van de regels van Sint Benedictus: leven in zwijgen, armoede, eenzaamheid, bidden en met handenarbeid als belangrijke bezigheid.

Koene beschrijft dat Oedele's vrome gedrag goed paste bij Barthoud. Barthoud had dat, gezien zijn verleden en de opvattingen van toen, heel erg nodig. Hij had een hoge positie bekleed als baljuw

en rentmeester van Kennemerland, een fraudegevoelige baan. Hij zou zich vóór zijn huwelijk met Oedele schuldig gemaakt hebben aan machtsmisbruik of afpersing. Het is opmerkelijk dat hij lang voor zijn dood uitgebreide maatregelen trof voor zijn voortbestaan in het hiernamaals. Dat gebeurde kort nadat hij met Oedele was gehuwd en een priester Jan van der Horst speelde daarin een belangrijke rol.

Vanuit deze christelijke levenshouding hielden zij zich frequent bezig met geestelijke zaken en kwamen zij geregeld in aanraking met priester Jan, die woonde in het chique Jansklooster, een grafelijk onderkomen. Hij was één van de heren van Sint Jan.

Barthoud werd in 1412 samen met zijn vrouw opgenomen in de orde van Sint-Jan ofwel de Johannietororde. Deze belangwekkende orde is ontstaan uit een hospitaal dat in de 11de eeuw in Jeruzalem was gesticht om pelgrims en zieken te verzorgen. Zij werden daarin opgenomen, zo verklaarde de balijer²⁷⁾ van de ridderorde van Utrecht en de Haarlemse commandeur door *“de gunste, goede begeerten en liefnisse met goeden werken”*, die zij ten aanzien van het klooster hadden getoond. De vele goede werken zouden hen in het vagevuur tot ondersteuning kunnen zijn.

Zij werden tezamen in de Janskerk te Haarlem vlak naast het hoogaltaar begraven *“onder de witte sark in ’t sacristi”*.²⁵⁾

De aard van de contacten tussen Odile en Jan bracht Koene ertoe een familieverbinding tussen hen te veronderstellen. Jan trad in 1430 samen met zijn zuster Clara op bij de verkoop van land in Haarlem langs het Spaarne. Zo leren wij

ook nog een Clara van der Horst kennen. Koene oppert de waarschijnlijkheid dat Jan en Clara broer en zuster van Odilia zouden zijn. In dat geval zouden dus ook priester Jan en zijn zuster Clara tot het gezin van Alfer III behoord moeten hebben. Jan moet als zoon na Alfer geboren zijn en derhalve een kind zijn van Mabelia, zoals ook door Wittert van Hoogland gemeld.

Resumerend:

Met enige reserve kunnen wij stellen dat uit het eerste huwelijk tussen Alfer III en Belia, de volgende kinderen zijn geboren, in niet vast te stellen volgorde:

- Kerstijn (voór 1377-1439) genoemd naar abdis Christina. Zij trouwde met Arend de Cocq van Oppijnen. Zij stierf op 14-9-1439.
- Odilia (vóór 1377- vóór 1422) genoemd naar haar grootmoeder Odilia van Leyenberch. Zij trouwde in 1412 met Barthoud van Assendelft.

Uit het huwelijk Alfer III met Mabelia van der Woude kennen wij:

- Alfer IV (ca.1377-1434), werd in 1401 nog “de jonge” genoemd omdat zijn vader nog leefde.²⁸⁾
- Clementia (Clemeys) (ca. 1377-17 februari 1432)
- Jan (Johan), waarschijnlijk dus priester Jan, de genoemde broer van Odilia. Hij trouwde volgens Wittert van Hoogland met Aleid Jacob Sloyer.^{29), 30)} Dit huwelijk werd in de beschikbare bronnen niet aangetroffen, maar de naam Sloyer is bekend in de familie Van Braeckel.

Mogelijk nog:

- Clara, als vermelde zuster van priester Jan. Misschien ook religieuze? ■

Noten en literatuur

- 1) Jhr. Mr. E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Nederhorst en Overmeer. Genealogische en Heraldische bladen 8, p.356-372, 1913
- 2) A.J. van den Hoven van Genderen, De Staten. In: Geschiedenis van de provincie Utrecht dl I. Utrecht 1997
- 3) Stanny Verster, Loenersloot. Vechtkroniek 42, p.3-10, 2014
- 4) Jhr. W.A. Gevers Deynoot, Genealogie Van den Woude, de Heren van Warmond. De Nederlandse Leeuw 81, k. 76-102, 1964
- 5) Kwartierstaat Lapikás, gen.19. vs 9.8 (2010) www.nikhef.nl
- 6) Wittert van Hoogland, p. 358.
- 7) Dr P.G.F. Vermast, De Heeren van Goye. De Nederlandsche Leeuw 1950, p.246
- 8) [www.van Brakel](http://www.vanBrakel.nl) (onder constructie)
- 9) A.de With, Een beknopte geschiedenis van Het Spijker te Brakel. [www. vierheerlijkheden.nl](http://www.vierheerlijkheden.nl)
- 10) D.E.H. de Boer & E.H.P. Cordfunke, Graven van Holland. Walburg Pers 2010
- 11) Gertruida de Moor, Verborgen en geborgen. Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst in de Noordwijkse regio 1261-1574. p. 37 Hilversum 1994
- 12) J.G.N. Renaud. Warmond of Voorhout II. www.kastelenbank.nl
- 13) J. Kok & J. Fokke, Vaderlands Woordenboek, p. 103, 1795
- 14) J.D. Wagner, Het wapen van Bogge of Bugge. De Nederlandsche Leeuw 32, k.17-18, 1914
- 15) A. Janse, Ridderschap in Holland. Hilversum 2009, p.199
- 16) Inventaris van de familie van Wassenaer van Duvendoerde. Toeg. nr. 3.20.87, Nat. Archief, Den Haag
- 17) Abdij van Egmond. Toeg. 356, nr. 325 en 490. NHA
- 18) P.G.F. Vermast, De Heeren van Goye als ministerialen. De Nederlandsche Leeuw 1949
- 19) Abdij van Egmond. Toeg. 356, nr 778. NHA, Haarlem
- 20) Jhr. J.J. de Geer, Proeve eener geschiedenis van het geslacht en de goederen der heeren van Matenesse. Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht, 1850, p.79
- 21) M.J. Waale. Van Leyenberch-Arkel-Heukelum-Schonauwen. Ned. Leeuw, 110, k.55, 1993
- 22) De Boer & Cordfunke, Graven van Holland.
- 23) M. Huffer, De adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg, 1133-1574. Nijmegen en Utrecht 1923, p.111-119.
- 24) Bert Koene, Voor God, graaf en geslacht: de kroniek van de ridders van Assendelft. Hilversum 2005, pp 65-71
- 25) Doodboek vrouwenabdij Rijnsburg. Berichten Historisch Genootschap Utrecht dl.6, p 74, 1850
- 26) G. de Moor, Verborgen en geborgen. Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst in de Noordwijkse regio (1261-1574). Hilversum 1994
- 27) Een hooggeplaatst persoon in een geestelijke Orde, zoals de Malthezer Orde, de Duitse Orde en de orde van Sint Jan)
- 28) J.C. Kort, Repertorium op de grafelijke lenen van Kennemerland. Ons Voorgeslacht 45, p. 88, 1990
- 29) Leden van de familie Sloyer waren kooplieden in de stad Utrecht en hadden onroerende bezittingen rondom het Duitse Huis. In oorkonden van 1360/1361 wordt melding gemaakt van drie hofsteden waarvan op 13 maart 1358 Clemens, de weduwe van Jacob Sloyer de overdracht verzorgde. Haar vijf kinderen worden genoemd, waaronder Jacob en Aleid.
- 30) M.de Bruijn, G.Pouw, A. Stapel & L.v.d.Tuuk, De vestiging van het Duitse huis in de stad Utrecht. 2005, p.34

VERKRIJGBAAR BIJ DE HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Themanummers van WERINON:

- Van blekerij tot wasindustrie. (1992) € 2,50
Onderwijs in Nederhorst den Berg. (1994) € 2,50
Petersburg – Een verdwenen buitenplaats. (1996) € 3,00
Nederhorst den Berg Speciaal. (2001) € 3,00
Religieus Erfgoed – Geloven in monumenten. (2005) € 5,00
De Willibrordkerk door de eeuwen heen. (2008) € 5,00
Historische Canon van Nederhorst den Berg. (2009) € 10,00
Parochie H. Maria Hemelvaart – Nederhorst den Berg en Nigtevecht 1811-2011. (2011) € 5,00

Kwartaalblad WERINON:

- Losse nummers. (indien voorradig) € 3,00

Boeken:

- Nederhorst den Berg tijdens de oorlog. *Willy van Deutekom e.a.* (1986) € 1,00
Om het vriespunt – 100 Jaar IJclub Nederhorst den Berg 1902-2002. *Jan Baar.* (2002) € 5,00
Warinschool 1881-1981 – Honderd jaar Christelijk Onderwijs te Nederhorst den Berg. (1981) € 2,50
Nederhorst den Berg – Tussen Vecht en Eem. (1993) € 7,00
De Brug – Een eeuw wijzer. (1999) € 1,00
Het gemeentehuis van Nederhorst den Berg. *W.J. v. Deutekom/J. Jansen.* (1984) € 1,00

DVD:

- Nederhorst den Berg anno 2001. € 10,00
Nederhorst den Berg 1965. € 10,00
Nederhorst den Berg door de jaren heen. € 10,00
De Willibrordkerk in ere hersteld. € 10,00

Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV)

- Bezoekadres: Oude Enghweg 23, Hilversum.
Openingstijden: maandag 9.00 uur-13.00 uur
en dinsdag t/m vrijdag 9.00 uur-17.00 uur.
Informatie: telefoon 035-6292646 en
www.gooienvechthistorisch.nl

dunnebier

print

advies | beheer | productie

NieuwWalden 6 Nederhorst den Berg
Tel. 0294 256200 E-mail info@dunnebier.nl

www.dunnebier.nl